

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET U SARAJEVU
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**DIDAKTIČKO - METODIČKE SPECIFIČNOSTI
ŠKOLE U PRIRODI**

ZAVRŠNI MAGISTARSKI RAD

Mentorica:

Doc. dr. Sandra Bjelan-Guska

Kandidatkinja:

Adisa Rustemović

Sarajevo, 2021. godine

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. OPERACIONALIZACIJA POJMOVA	5
2.1. Didaktika	5
2.2. Metodika	5
2.3. Škola u prirodi	6
I TEORIJSKI DIO ISTRAŽIVANJA	9
3. NASTANAK I RAZVOJ ŠKOLE U PRIRODI	10
3.1. Zakonska osnova za izvođenje škole u prirodi	11
3.2. Značaj škole u prirodi	12
3.3. Planiranje i organizacija škole u prirodi	18
3.4. Realizacija nastavnih sadržaja u školi u prirodi	21
3.5. Slobodno vrijeme učenika za vrijeme boravka u školi u prirodi	28
II METODOLOŠKI DIO	29
4. METODOLOŠKI DIO ISTRAŽIVANJA	30
4.1. Predmet istraživanja	30
4.2. Cilj istraživanja	30
4.3. Zadaci istraživanja	30
4.4. Istraživačka pitanja	31
4.5. Metode istraživanja	31
4.6. Tehnike istraživanja	32
4.7. Uzorak istraživanja	33
III ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA	32
5. ANALIZA I INTERPRETACIJA ODGOVORA DOBIVENIH ANKETOM I POLUSTRUKTURIRANIM INTERVIJUOM	35
5.1. Analiza i interpretacija odgovora dobivenih anketom	35
5.2. Analiza i interpretacija odgovora dobivenih polustrukturiranim interviuom	45

6. ZAKLJUČAK	48
7. PREPORUKE ZA USPJEŠNIJU REALIZACIJU ŠKOLE U PRIRODI	60
LITERATURA	63
PRILOZI	65
• Anketni upitnik	65
• Protokol za polustrukturirani intervju	67

1. UVOD

Škola se danas još uvijek značajno oslanja na teoriju i sticanje znanja usvajanjem činjenica i generalizacija, ne razvijajući u dovoljnoj mjeri kod učenika kompetencije potrebne za dalje učenje i život. Učenicima se ne nudi dovoljno mogućnosti za učenje iz iskustva i učenje iz prirode, učenici su sve više udaljeni od prirode i neposrednog iskustva u učenju. Jedan od važnih zadataka škole bi trebao biti razvijanje kompetencija učenika nastavom koja će ih podsticati na istraživanje, razumijevanje, otkrivanje, analiziranje i shvatanje svijeta oko sebe.

Učenici su sve više izloženi stresu, urbanom načinu života, ovisni o tehnologiji te fizički vrlo neaktivni, te je vrlo bitno pokrenuti ih na fizičke aktivnosti i boravak u prirodi. Upravo te aktivnosti u prirodi predstavljaju izvor iz kojeg djeca crpe potrebnu energiju za učenje, rad i srećniji život.

Škola u prirodi pomaže učenicima da upoznaju prirodne ljepote, borave na čistom zraku, upoznaju biljni i životinjski svijet, kao i kulturna obilježja i historijski važna obilježja. Ako pogledamo današnji način života učenika možemo zaključiti da su učenici uskraćeni za direktan susret sa biljnim i životinjskim svijetom ali i da su uskraćeni samim boravkom u prirodnoj sredini.

U Kantonu Sarajevo škola u prirodi je regulisana „Pravilnikom o organizaciji i realizaciji izleta, studijskih posjeta, ekskurzija, kampovanja/logorovanja, društveno/korisnog rada, škole u prirodi i drugih oblika odgojno – obrazovnog rada u osnovnoj i srednjoj školi“ Prema ovom pravilniku, škola u prirodi je specifičan način izvođenja nastave, kao jedan od oblika odgojno-obrazovnog rada koji je predmet ovog pravilnika, u kojoj dolazi do obrade novih nastavnih sadržaja te provjeravanja znanja i iskustava stečenih u učionici kroz primjenu u stvarnoj životnoj sredini.

Škola u prirodi, kao i svaka druga odgojno – obrazovna aktivnost se unaprijed priprema te pravi plan i program sa jasno definisanim ciljevima koji treba da se ostvare. Naravno da kao i svaki drugi plan i program tako i plan i program škole u prirodi podliježe promjenama i prilagođavanju. Vrlo važno je da se nastavni sadržaji prilagođavaju djetetu a ne sistemu koji nas često ograničava i tako ustvari doprinosi tome da učenici gube volju a učitelji predaju lekcije koje ne mogu doprijeti do većine učenika.

U koncepciji rada škole u prirodi posebnu ulogu ima odgojna i zdravstvena komponenta cjelokupnog rada. U školi u prirodi djeca se osamostaljuju u određenim segmentima, usvajaju higijenske navike za koje su trebali podsticanje od roditelja, pravila lijepog ponašanja, razvijaju pozitivan odnos prema prirodi i mnogo drugih pozitivnih pravila ponašanja i razmišljanja.

Prilikom organizacije i realizacije nastave u školi u prirodi škole nailaze na različite probleme od materijalnih koje uzrokuju uglavnom neodlazak svih učenika u školu u prirodi do onih psiholoških kao što su preopterećenost učiteljica prilikom izvođenja ove vrste nastave.

U ovom radu ćemo predstaviti rezultate istraživanja odnosno metodičko-didaktičke karakteristike škole u prirodi, koje su to specifičnosti planiranja, programiranja, realizacije i evaluacije škole u prirodi. Također, istražili smo i pozitivne i negativne efekte škole u prirodi na djecu i učiteljice, te šta bi bilo potrebno da se uradi da se škola u prirodi dovede na nivo gdje se može reći da je uspješno realizovana. U istraživanju su učestvovala učiteljice, odnosno nastavnice / profesorice razredne nastave na području Općine Ilidža i pedagozi koji rade u osnovnim školama na području općine Ilidža.

2. OPERACIONALIZACIJA POJMOVA

2.1. Didaktika

Riječ didaktika je grčkog porijekla i izvorno znači poučavanje (didasko – poučavam i didaskein – poučavati). Taj naziv u pedagošku terminologiju unose Ratke i Komenskey u 17. stoljeću, iako se poučavanje kao pedagoška kategorija i funkcija javlja s pojavom čovjeka. Didaktika je grana pedagogije koja se bavi teorijom odgojno – obrazovnog procesa. Pedagogija se bavi odgojem i obrazovanjem i ima veći obim od didaktike. Didaktika ima svoj opći i posebni dio. „Opći dio bavi se antropološko – psihološkim i socijalno – kulturnim uslovima odgojno – obrazovnog procesa i antropološko – psihološkim i socijalno – kulturnim posljedicama odgojno – obrazovnog procesa. Poseban dio bavi se užim didaktičkim pitanjima kojima pripadaju cilj i zadaci odgojno – obrazovnog procesa, sadržaji i aktivnosti, dinamika odgojno – obrazovnog procesa, socijalni oblici i odgojno – obrazovna ekologija i mediji te odgojno – obrazovna klima i komunikacija. Osnovni pojmovi koji određuju predmet didaktike su odgojno – obrazovni proces, nastava, obrazovanje i sl.“ (Bognar, Matijević, 1993, str.13).

Didaktika pomaže u prikupljanju informaciji i organizaciji obrazovnih aktivnosti neophodnih za realizaciju škole u prirodi. Škola u prirodi pridonosi ostvarivanju zdravstvenih, pedagoških i saznanjnih ciljeva. Djeci se pruža prilika da više vremena borave na svježem zraku, u prirodi te da se slobodno kreću i igraju u prirodnom prostoru.

Sveukupne nastavne aktivnosti za jedan razred odvijaju se u prirodi s internatskim smještajem učenika. Učenici jednog razreda dolaze na jedanu ili dvije sedmice boravka u internatskoj školi u prirodi. U tom razdoblju, organizuju se raznovrsne aktivnosti kojima je svrha učenje, rekreacija, zabava i sl.

2.2. Metodika

„Metodika se najkraće može odrediti kao naučna teorija nastavnog predmeta, odnosno nekog drugog pojedinačnog odgojno - obrazovnog programa (pod programom se ovdje podrazumjeva program pojedinog nastavnog predmeta u školi, tečaju i sl., a ne cjeloviti program nekog zanimanja ili stupnja škole koji ima više predmeta). Ima onoliko metodika koliko ima nastavnih predmeta, odnosno pojedinačnih odgojno – obrazovnih programa.“ (Bognar, Matijević, 1993.,str. 17.)

„Metodika odgoja se odnosi na metodiku egzistencijalnog odgoja, metodiku socijalnog odgoja i metodiku humanističkog odgoja, a metodika obrazovanja na metodiku znanstvenog obrazovanja, metodiku umjetničkog obrazovanja i metodiku radno – tjelesnog obrazovanja.“ (Bognar, Matijević, 1993., str. 15.).

„Metodika je interdisciplinarna jer se oslanja na sve nauke koje se bave odgojem i obrazovanjem. Metodika je po pripadnosti i namjeni svojih spoznaja ponajprije obrazovna disciplina jer se utemeljuje na nastavnom predmetu odnosno njegovu programu, u kojem se iskazuju obrazovni sadržaji. No, ona je i odgojna disciplina u mjeri u kojoj učenje obrazovnih sadržaja podrazumjeva i odgajanje.“ (Radonjić, 2004., str. 22.)

Dakle, škola u prirodi sadrži sve nabrojane metodike odgoja i obrazovanja, odnosno metodiku egzistencijalnog odgoja, metodiku socijalnog odgoja, metodiku humanističkog odgoja. Također, škola u prirodi se ne bi mogla izvesti bez metodika obrazovanja, odnosno realizacija nastave u školi u prirodi bi bila neizvodljiva bez korištenja nauke, umjetnosti i tjelesnog obrazovanja.

2.3. Škola u prirodi

„Škola u prirodi je specifičan obavezujući oblik nastave, koji se realizuje jedanput u toku školske godine, za učenike od II do V razreda osnovne škole jedanput u toku školovanja, a podrazumijeva jednodnevna ili višednevna putovanja i boravak učenika u pratnji zaposlenika škole u prirodnom ambijentu, prilagođen uzrastu učenika s odgovarajućim uslovima zatvorenog i otvorenog prostora za poučavanje i učenje, koja organizuje i realizuje škola u saradnji sa turističkom agencijom i kao takva obavezno uključuje provjeru znanja i iskustva stečenih u učionici kroz primjenu u stvarnoj životnoj sredini.“ (Pravilnik o organizaciji i realizaciji izleta, studijskih posjeta, ekskurzija, kampovanja/logorovanja, društveno/korisnog rada, škole u prirodi i drugih oblika odgojno – obrazovnog rada u osnovnoj i srednjoj školi; <https://mon.ks.gov.ba/content/pravilnik-o-organizaciji-i-realizaciji-izleta-studijskih-posjeta-ekskurzija-kampovanjalogoro> ; 18.1.2020.)

Škola u prirodi je poseban vid cjelodnevno organizovanog vaspitno-obrazovnog rada koji se odvija u prirodnoj sredini, van mjesta stanovanja učenika. Škola u prirodi ima veliki značaj s odmorom, rekreacijom i nastavom. „Učenici najmanje sjede u učionicama jer se učenje sastoji u kretanju kroz okolinu, a slobodno vrijeme se provodi u druženju, igri i zabavi.“ (Anđić,

2007, str. 9-10.) Kroz integrisanu nastavu više nastavnih predmeta i aktivnim učenjem u prirodnom okruženju, kao i sportskim, zabavnim i kreativnim aktivnostima, u školi u prirodi se ostvaruju ciljevi obaveznih i izbornih nastavnih predmeta i vannastavnih aktivnosti. Škola u prirodi bi trebala da bude interdisciplinarnog karaktera, primjenjujući metodiku različitih predmeta. Voditelji, odnosno nastavnici bi trebali uvažavati interdisciplinarnost ali i razvojne karakteristike učenika, te vodeći se tim kriterijumima planirati i organizirati aktivnosti koje će se raditi za vrijeme nastave u školi u prirodi.

Višednevni boravak učenika van mjesta stanovanja, u organizaciji škole, koji nije u funkciji realizacije kurikuluma i nastavnog plana i programa ne smatra se školom u prirodi. Prednosti boravka učenika u školi u prirodi su višestruke. „Znanja u školi stečena samo pukim pamćenjem i usvajanjem činjenica bez dubljeg razumijevanja i otkrivanja uzročno-posljedičnih veza među pojavama su kratkotrajna i neupotrebljiva. Škola u prirodi pruža mogućnosti da se sadržaji koji su učenicima teški i nezanimljivi učine vidljivim, opipljivim, razumljivim, interesantnim i lakim za učenje.“ (De Zan, 2000., str. 72.)

Organizovano učenje u prirodi se temelji na iskustvu učenika, kroz njihovo aktivno uključivanje u konkretne situacije učenja u kojima samostalno dolaze do saznanja. Učenici uče kroz doživljaj, razumijevanjem životnih i nastavnih sadržaja u neposrednoj stvarnosti, posmatranjem prirodnih promjena, analizom i uočavanjem određenih uzročno-posljedičnih odnosa. Prema De Zan (2000, str.74) osnovni cilj kurikuluma za školu u prirodi jeste:

- Tjelesni i zdravstveni odgoj,
- Upoznavanje okoline (prirodne i društvene),
- Razvijanje komunikativnih sposobnosti,
- Razvijanje matematičkih predodžbi i pojmova,
- Razvijanje moralnih osobina,
- Razvijanje estetskih svojstava,
- Njegovanje sposobnosti likovnog i glazbenog izražavanja, te
- Formiranje elementarnih radnih navika i osnovnih radnih sposobnosti.

Iz gore nabrojanog slijedi da osim sticanje znanja, u školi u prirodi se ovladava i tehnikama rješavanja problema, čime se podstiče inicijativnost učenika. Povećan obim fizičke aktivnosti, kao i boravak na svježem vazduhu, kroz sadržaje iz nastavnog programa za fizičko vaspitanje i sportsko-rekreativne sadržaje, škola u prirodi doprinosi očuvanju zdravlja učenika. Cjelodnevne zajedničke aktivnosti učenika utiču na bliže upoznavanje i saradnju učenika što

doprinosi njihovoj boljoj socijalizaciji, a briga o sebi i lična higijena razvoju odgovornosti i samostalnosti.

Sve ovo ukazuje da škola u prirodi svojim širim pedagoškim djelovanjem može uticati na povezivanje i razvijanje kognitivnih, socijalnih i emocionalnih potencijala učenika. Vaspitno-obrazovni ciljevi škole u prirodi prema Luteršek, Subotić, Đorđević (2017., str. 18.) su:

- unapređenje kvaliteta znanja učenika (primjeljiva i trajna znanja),
- razvijanje različitih tehnika učenja i sticanja znanja,
- razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja,
- razvijanje kreativnosti,
- usvajanje praktičnih vještina za život,
- razvijanje sposobnosti opažanja prirodne i društvene sredine,
- razvijanje fizičkih i motoričkih sposobnosti učenika,
- podsticanje i stvaranje navika za njegovanje redovne fizičke aktivnosti,
- razvijanje odgovornog odnosa prema životnoj sredini,
- razvijanje socio-emocionalnih vrijednosti i vještina (tolerancija, međusobno uvažavanje, saradnja, odgovornost i sl.)
- razvijanje komunikacijskih vještina,
- podsticanje pozitivnog odnosa prema zdravom načinu života i razvijanje svijesti o sopstvenoj odgovornosti za svoje zdravlje

Škola postavlja pred djecu određene zahtjeve koje trebaju savladati kroz školsko učenje. Zahtjevi se ne odnose samo na usvajanje gradiva iz određenih predmeta već i na vaspitno – moralne zahtjeve kao što su odnos prema okolini, vršnjacima isl.

I

TEORIJSKI DIO ISTRAŽIVANJA

3. NASTANAK I RAZVOJ ŠKOLE U PRIRODI

Škola je jedna od najstarijih obrazovnih institucija. Sa promjenama društva mjenjala se i škola i njene funkcije. Cjelokupna djelatnost škole odvija se putem nastave, vannastavnih aktivnosti i putem produženog boravka u školi. Odgoj i obrazovanje u školi reguliran je Ustavom države. U njemu je utvrđen cilj odgoja i određene su osnovne vrijednosti koje treba ostvariti odgojem i obrazovanjem. Poseban dokument kojim se odvija odgojno obrazovni proces jeste Nastavni plan i program. U školi postoji trajna i privremena dokumentacija. Škola uglavnom podrazumjeva institucionalni odgoj i obrazovanje, odnosno obrazovanje i učenje u učionici. Međutim, odgoj i obrazovanje na otvorenom prostoru ili nastava izvan učionice odavno su poznate. Tako je i Komensky naglašavao važnost učenja u prirodi, učenja osjetilima i kroz vlastito iskustvo, te se zalagao za učenje - „iz prve ruke“.

J. J. Rousseau u svojem najpoznatijem djelu „Emile ili O odgoju“ opisuje odgoj koji će pojedincu omogućiti neometeni razvoj prirodnih sposobnosti, pri čemu je poseban naglasak stavljao na čovjekov odnos prema prirodi i uticaj prirode na odgojno formiranje ličnosti djeteta. Stoga se prema njegovom mišljenju bez odgađanja treba vratiti prirodi, jer je ona osnova pravog čovjeka i zdravog društva.

Početak 20. stoljeća škole na otvorenom su se otvarale prvenstveno za djecu lošeg zdravstvenog stanja s ciljem njihovog ozdravljenja i obrazovanja izvan velikih gradova, gdje će biti izloženi čistom zraku i suncu. „Prva šumska škola osnovana je 1904. u Charlottenburgu za fizički slabu djecu kako bi na čistom zraku ojačala i oporavila, ne prekidajući redovno školovanje. Škola je bila sedmogodišnjeg trajanja s internatskim i poluinternatskim smještajem.“ (Ajanović, Stevanović, 2004., str. 138)

U barakama su se nalazile sklopive drvene stolice od kojih je svaka bila unikat, u čemu se odražava savremeno pedagoško načelo poštivanja individualnosti svakog učenika. Brojem učenika koji nije prelazio 20 i programom iz kojeg su izbačeni manje bitni sadržaji škola u prirodi je omogućavala individualni pristup svakom učeniku.

U današnjem vremenu učenici su, kako tokom nastave tako i kod kuće opterećeni i neophodan im je aktivan odmor, zato su jedan od bazičnih sadržaja sportsko-rekreativne aktivnosti. Organizuju se različite igre zabavnog karaktera. Važno je da svaki od učenika učestvuje u nekoj od ponuđenih aktivnosti koje je osmislila grupa nastavnika zadužena za sprovođenje aktivnosti. Izbor ovih aktivnosti gotovo je neograničen, a jedino „ograničenje“

predstavlja mašta i snalažljivost nastavnika. Veći dio vremena provedenog na izletu učenika je vrijeme ispunjeno raznim sportskorekreativnim aktivnostima i zabavom. To vrijeme se može ispuniti na dva načina: slobodnim izborom igara i aktivnosti od strane učenika; organizacijom takmičenja u dogovorenim igrama.

Učenici se navikavaju na kolektivni život, pomažu jedan drugom, udružuju se u grupe, dolaze u razne situacije koje treba brzo i samostalno da rješavaju, uče se skromnijem životu i osamostaljuju se u pojedinim segmentima života. Kroz igru, zabavu, druženje spajaju se deca iz različitih socijalnih slojeva, učvršćuju se međusobni odnosi i razvija kolektivni duh. Razvija se ljubav prema prirodi i stvara se osnova za kasniji ispravan odnos prema njoj. Promjena sredine razbija monotoniju svakodnevnice.

3.1. Zakonska osnova za izvođenje škole u prirodi

„Pravilnik o organizaciji i realizaciji izleta, studijskih posjeta, ekskurzija, kampovanja/logorovanja, društveno/korisnog rada, škole u prirodi i drugih oblika odgojno – obrazovnog rada u osnovnoj i srednjoj školi“, od 31.decembra 2010.god. je dokument koji se odnosi na zakonsku osnovu za izvođenje škole u prirodi.

U navedenom pravilniku član 12, član 13, član 14, član 15, član 16, se odnose konkretno na školu u prirodi.

Član 12 se odnosi na učešće učenika gdje se navodi da su svi učenici obavezni pohađati školu u prirodi i školu plivanja, osim u slučaju da učenik zbog zdravstvenih problema nije u mogućnosti da pohađa školu u prirodi ali uz nalaze doktora može biti oslobođen.

Član 13 opisuje pojam „škole u prirodi“, odnosno daje definiciju škole u prirodi . Po ovom pravilniku „škola u prirodi je specifičan obavezujući oblik nastave, koji se organizira i realizuje jedanput u toku školske godine za učenike od II do V razreda osnovne škole jedanput u toku školovanja, koji pod rukovodstvom nastavnika svjesno, aktivno i planski stiču znanja, vještine i navike, razvijaju se fizički i psihički, formiraju pogled na svijet, uče se samostalnom učenju, radu i životu uopće.“

Odluku za realizaciju škole u prirodi donosi nastavničko vijeće na prijedlog nastavnika.

Član 14 ovog pravilnika odnosi se na mjesto realizacije škole u prirodi. Škola u prirodi bi po ovom članu trebala da bude u neposrednoj blizini Kantona Sarajevo, u prirodnom ambijentu prilagođenom uzrastu učenika, s odgovarajućim uslovima zatvorenog i otvorenog prostora.

Član 15 definiše „ulogu i značaj škole u prirodi“. U ovom članu su definisani pozitivne karakteristike škole u prirodi. Neke od pozitivnih karakteristika su lakše i brže učenje, osiguranje cjelovitog doživljaja nastavnog sadržaja kroz nastavu, igru, takmičenje, upoređivanje, mjerenje itd., trajnije zapamćivanje i korištenje naučenog u životu. U članu 15 Pravilnika stoji da u koncepciji rada škole u prirodi posebnu ulogu ima odgojna i zdravstvena komponenta gdje učenik kroz druženje sa vršnjacima bez nadzora roditelja usvaja:

- Nova saznanja i osamostaljuje se
- Pozitivne higijenske navike
- Pravila lijepog ponašanja
- Pravila zajedničkog suživota
- Uvažavanje različitosti
- Pozitivan odnos prema prirodi i sticanje ekoloških navika
- Potrebu za zdravim načinom života u smislu prehrane i boravka na svježem zraku

U članu 16 definisani su sadržaji, ciljevi i zadaci škole u prirodi. U ovom članu se navodi da je organizacija nastave i boravak u školi u prirodi prvenstveno fleksibilan. To dalje znači da izbor nastavnog gradiva osigurava povezanost društvenih i prirodnih pojava korištenjem metodologije aktivnog učenja. U školi u prirodi se trebaju realizovati sadržaji iz Nastavnog plana i programa. Nastavne jedinice se moraju prilagoditi nastavi u prirodi ali u skladu sa Nastavnim planom i programom. Znanja i vještine se usvajaju uz korištenje posebnih metoda koje se ne mogu primjenjivati u učionici. Važno je i da se radi korelacija nastave iz pojedinih predmeta. U članu 16 se opisuju svi oni aspekti kojima učitelji trebaju da teže kada odgajaju učenike. Najvažniji su da se učenici nauče pravilima ponašanja u prirodi i poštivanje prirode, razvijanje kolektivizma, tačnosti, urednosti, discipline, odgoj u duhu patriotizma itd.

3.2. Značaj škole u prirodi

Čovjek je društveno biće koje može živjeti i raditi samo u društvu. Učenike treba pripremati da žive u zajednici i treba ga formirati kao ljudsko biće. To se postiže socijalizacijom a ostvaruje se zajedničkim životom među ljudima. „Socijalizacija je složen proces učenja kojim kroz

interakciju sa svojom društvenom okolinom usvajamo znanja, stavove, vrijednosti i ponašanja neophodna za sudjelovanje u životu društva.“ (Eljkonjin, D. B., 1978., str. 112.) To je spona između pojedinca i društva, bez koje ne bi bilo ni jednog ni drugog. „Socijalizacija predstavlja učenje i prilagođavanje kulturi u kojoj čovjek živi. Sa druge strane, ona je najznačajniji kanal za prenos kulture kroz vrijeme i generacije. Socijalizacija, kao složen proces, prolazi kroz nekoliko različitih faza i etapa.“ (Bauman, 1984., str. 157.)

Socijalizacija djece predškolske dobi se uglavnom odvija kroz igru. Igrom i igrovnim aktivnostima djeca simuliraju stvarnost, a zapravo u tim simulacijama ostvaruju značajan dio svog realnog života. Dijete simuliranjem proučava realnost, pokušava da joj se približi na svoj bezazlen virtualni način. Putem igre ili igrovnim aktivnostima djeca testiraju svoje mogućnosti, uspostavljaju odnose sa drugom djecom i odraslima, odnosno stvaraju modele u kojima intenzivno sjedinjuju realnost i maštu. Kroz sam proces igre djeca dakle uče različite uloge i na taj način se „pripremaju“ za stvarni život. Glavnu komponentu igre uopšte, čini uloga koju dijete prihvata. Sve ostale komponente igre određene su ulogom i radnjama koje su sa njom povezane. Odnosi između djece koji se uspostavljaju u toku igre takođe zavise od uloga. „Za samu djecu koja učestvuju u igri, ako sudimo po njihovom ponašanju, najvažnija stvar je da ispune ulogu koju su preuzela. To se vidi i po tome s kakvom se marljivošću i pedantnošću ona odnose prema izvršenju radnji koje nameće prihvaćena uloga.“ (Smajić, 2016, 10.08.2019.). Dijete od rođenja istražuje svijet i otkriva svoje mogućnosti. „Igra je primarni način učenja o sebi, drugima i okolini; univerzalna je, svoj djeci poznata, instinktivna te bitan dio odrastanja i formiranja ličnosti.“ (Šoljan, 1976., str.33.). Djetinjstvo bez igre i druženja s prijateljima je nezamislivo. Predškolsko i školsko dijete većinu vremena provodi u igri, a razvoj, učenje i rad bit će uspješniji ukoliko se odvijaju kroz igru ili sadrže elemente igre.

Kroz igru dijete uči, razvija se, otkriva sebe i svijet putem pokušaja i pogrešaka, eksperimentiranjem s različitim materijalima, zvukovima, sredstvima, istraživačkim i drugim načinima, igranjem uloga. Njome dijete razvija osjećaj sigurnosti, samostalnosti, samokontrole, kompetencije te razvija vještine na svim područjima (motoričke, emocionalne, kognitivne, socijalne i govorne vještine) te jača samopouzdanje.

Nije dovoljno da dijete samo promatra i sluša, već i da samo otkriva i istražuje, dodirne, rastavi, sastavi, pomiriši i isproba jer time zadovoljava svoju znatiželju, ali i doživljajima potiče razmišljanje i zaključivanje što je osnova intelektualnog razvoja.

Motoričke vještine uključuju jačanje koordinacije pokreta, finu i grubu motoriku. Stiču se motoričkim aktivnostima kao što su puzanje, trčanje, skakanje, penjanje, provlačenje, bacanje, udaranje lopte, balansiranje i sl.

„Emocionalne vještine stiču se osjećanjem zadovoljstva, ugone koju igra pruža, povezivanjem s drugim osobama, građenjem, učenjem osjećaja i njihovog primjerenog izražavanja igranjem različitih uloga.“ (Vigotski, 1996., str. 90.)

Kognitivne vještine uključuju razvoj kritičkog razmišljanja, povezivanja uzroka i posljedice, zaključivanje, poticanje mašte i rješavanje problema te kreativnosti. Pretvaranjem i igranjem uloga dijete otkriva koje svijet sve mogućnosti i prilike pruža.

Socijalne vještine stiču se tako što dijete igrom uči kako pratiti smjer igre, poštivati pravila, čekati svoj red, saradivati, dijeliti, razvija odnose prvo s roditeljima, braćom, sestrama, prijateljima što sve doprinosi kasnije uspješnoj socijalnoj interakciji i stvaranju prijateljstva.

Djeca tokom svog razvoja obično susreću mnogo druge djece, pogotovo ako su dio nekog kolektiva, kao što je na primjer škola. Iako mogu imati kontakte s mnogo djece, samo će s nekima postati drugari. Izbor drugara najviše određuje jedan faktor, a to je sličnost. Sličnost po dobi i spolu, ali i sličnost u ponašanju. Značajan faktor koji utječe na razvoj drugarskih odnosa je da djeca vole raditi iste stvari: da vole slične aktivnosti i igre, da ih zanimaju slični sportovi, muzika, kasnije i školski ili obrazovni interesi. Drugarima obično postaju djeca koja su međusobno sličnija, no s vremenom, drugari postaju još sličniji, razvijajući dalje svoje interese i sklonosti.

Primarna socijalizacija se odvija u predškolskoj dobi, odnosno od rođenja djeteta pa do polaska djeteta u školu kroz kontakte sa odraslima a posebno sa vršnjacima. Vršnjaci omogućavaju maloj djeci iskustvo učenja koje ne mogu steći na drugi način. Budući da vršnjaci komuniciraju ravnopravno, oni moraju preuzeti odgovornost za održavanje razgovora, za saradnju, te postavljanje ciljeva u igri. „Socijalni razvoj se odvija u slijedu od tri koraka. Počinje sa nesocijalnom aktivnosti – neangažiranjem, promatračkom aktivnosti i samostalnom igrom.“ (Suzić, 2006., str. 46.)

Također, veoma je bitno razviti kod učenika pozitivan odnos prema radu. U školi u prirodi svaki učenik bi trebao biti uključen u određene aktivnosti i pri izvršavanju ovih aktivnosti kod učenika će se razviti zadovoljstvo i pozitivan odnos prema drugim učenicima i zadacima. Rad može biti i cilj i sredstvo odgoja. Rad pomaže da mlade ljude pripremimo za društveno radne

zadatke da kod njih razvijemo pozitivne osobine ličnosti. Škola u prirodi je veoma važna jer također podstiče razvoj moralnog odgoja. „Škola u prirodi je specifičan vid organizacije i izvođenja školskog kurikuluma. Ona ima brojne prednosti u odnosu na nastavu u učioničkom prostoru jer omogućava stjecanje znanja u novim uvjetima koji više odgovaraju dječjim razvojnim karakteristikama i načinima prirodnog i spontanog učenja. Daleko će lakše stjecati nova znanja, nego u nastavi koja se organizira u zatvorenom prostoru i izvan životne realnosti.“ (Ajanović, Stevanović, 2004., str.140.). U školi u prirodi učenici također mogu da se nauče pravilnom raspoređivanju svoga vremena. Učenici bi mogli da nauče kako pravilno da naprave raspored učenja, rada, odmora itd. Formira se smisao za tačnost, urednost i odgovornost. Važno je motivirati učenike da pravilno koriste svoje slobodno vrijeme i omogućiti im da nauče da se samostalno organizuju. Također, kod učenika se za vrijeme škole u prirodi može raditi i na razvijanju takmičarskog duha, jer takmičenje podstiče na veće zalaganje kod učenika.

Da bi se razumio proces socijalnog razvoja kod djeteta bitno je razumjeti i šta je to socijalizacija i šta sve utiče na socijalizaciju i socijalni razvoj djeteta. „Socijalizacija je složen, cjeloživotni proces promjena, kojima djeca i odrasle osobe u interakciji sa socijalnom okolinom razvijaju, oblikuju, uče i prilagođavaju socijalno relevantne oblike doživljavanja i ponašanja (kao što su percepcija, mišljenje, stavovi i shvaćanja, običaji, navike, vrijednosti, jezik i ostale procese i situacije okoline u kojoj živi), kako bi se što bolje integrisali u okolinu.“ (Berk, 2008., str.16.) Socijalizacijom se mijenjaju i oblikuju karakteristike pojedinaca i njegovog ponašanja. Njoj su podvrgnuti načini izražavanja i zadovoljavanja bioloških i socijalnih potreba, kao i složeni oblici socijalnog ponašanja. Socijalizacijom osoba stiče veliki fond znanja, vještina, navika i razvija veoma složene osobine i sposobnosti i stiče sve one kvalitete koji je suštinski razlikuju od drugih jedinki. „Pod socijalizacijom se podrazumjevaju svi uticaji društva i njegovih jedinica (skupina, institucija) na pojedinca, kojim se on priprema za preuzimanje svih društvenih uloga koje mu pripadaju i kojima on stvara svoju ličnost, razvija svoj individualitet.“ (White, 1977., str.50.).

Socijalne potrebe nastaju i diferenciraju se tokom rane socijalizacije. Socijalizacijski procesi i situacije nisu uvijek i nužno dobri i poželjni, te socijalizacija ne rezultuje uvijek poželjnim, prihvatljivim i očekivanim ponašanjima, već može dovesti i do ponašanja koja su neprilagođena, antisocijalna. Iako je socijalizacija proces koji traje cijeli život, ipak se najvećim dijelom odigrava u djetinstvu i adolescenciji.

„Socijalizacija je tradicionalni naziv za socijalni razvoj. Razvoj čovjeka uključuje različite aspekte promjena: maturaciju, psihički razvoj i socijalni razvoj.“ (Furlan, 1988., str.14.) Maturacija (sazrijevanje) se može odnositi prije svega na razvoj tjelesnih struktura, a uslovljena je biološkim i nasljeđenim karakteristikama čovjeka. Donekle se odnosi i na nivoe psihičkog ili mentalnog razvoja. Međutim, mnoge nasljeđene mogućnosti pojedinca (govor) se ne mogu razvijati bez okoline. Za socijalni razvoj je važna socijalna okolina.

Socijalni razvoj se odvija procesom promjena. Te promjene se vrlo različito objašnjavaju, različite su koncepcije razvoja i promjena. „Dva su svojstva po kojima se socijalizacija razlikuje od ostalih promjena: Promjene nastale socijalizacijom su posljedica učenja. Dakako, postoji povezanost samaturacijom, ali se naglašavaju promjene pod uticajem učenja i okoline. Socijalno učenje je učenje u najširem smislu (svaki proces koji dovodi do promjena). To su promjene koje nastaju u socijalnoj interakciji, u odnosima sa socijalnom okolinom.“ (Furlan, 1988, str. 15)

Postoje razlike u tumačenju posljedica socijalizacije što dovodi do razlika u definisanju. Neki autori naglašavaju važnost efekata socijalizacije u osposobljavanju pojedinaca za društveni život (učenje oblika ponašanja koji čovjeku omogućavaju prilagođeno ponašanje i funkcionisanje u društvu).

Prije je socijalizacija bila shvaćana kao proces kojim se dijete uvodi u društvo, odnosila se samo na djetinjstvo. Ipak, u novije je vrijeme pojam proširen, tj. „, socijalizacija se shvaća kao opšti proces mijenjanja čovjeka pod uticajem okoline u kojoj on živi. Ako se socijalizacija tako shvati, onda ona traje cijeli život. Istina je vjerovatno ta, da socijalizaciju treba shvatiti kao proces koji traje cijeli život, no ona u raznim životnim dobima ima različito značenje u razvoju ljudske ličnosti: u ranijoj dobi socijalizacija značajno oblikovanj i formiranje u punom smislu riječi, dok kasnije, u odrasloj dobi utiče samo na modificiranje raznih već stvorenih obilježja ličnosti.“ (Berk, 2008., str.21.). U razvoju djeteta, naročito u socijalnom razvoju i samom procesu socijalizacije razvoj morala predstavlja veoma bitnu komponent bez koje socijalizacija ne bi bila uspješna.

Moral predstavlja skup pravila, načela, principa koja omogućuju razlikovanje dobrog i lošeg te ponašanje u skladu s time. Moralna pravila štite dobrobit pojedinaca i osiguravaju ostvarenje ljudskih prava (npr. ne ubiti, ne krasti). Moralno zrele osobe su sposobne pridržavati se prema svojoj savjesti, tj. i onda kada ne postoji neka vanjska opasnost, tj. bez vanjskih sankcija. Djeca moraju naučiti da prepoznaju situacije u kojima razlikuju dobro od lošeg, da donose odluke

koje neće povrijediti druge oko njih. Kod djece mlađeg uzrasta na moralno rasuđivanje i usvajanje moralnih pravila veliku ulogu imaju roditeljski disciplinski postupci. Ukoliko se roditeljski disciplinski postupci svode na naredbe, prijetnje, fizičku silu, uskraćivanje ljubavi, ismijavanje a ne na produktivni razgovor dijete neće biti sposobno da usvoji moralna pravila ponašanja.

Osim od roditelja dijete naravno uči i od drugara. Dijete od drugara uči puno toga o životu, što od roditelja ne može naučiti ma koliko se oni trudili. Jedna od takvih stvari jest građenje odnosa s vršnjacima: to je nešto što ih roditelji ne mogu naučiti jer nisu na istoj razini pa ne mogu reagirati onako kako bi reagirao njihov vršnjak u određenoj situaciji. Djeca druženjem uče i razvijaju taktiku dogovaranja, pregovaranja, kompromisa i, što je najvažnije, naučit će dijeliti svoje stvari i biti strpljivi. Drugari predstavljaju i emocionalnu podršku, a to je jedan od temelja za razvoj zdrave i stabilne odrasle osobe.

Djeca većinu životnih spoznaja usvajaju kroz igru i pamte ih zauvijek. Praćena je zadovoljstvom i radošću, iako izaziva svjestan napor. Nastavnici pripremaju djeci okruženje koje im omogućava učenje aktivnim istraživanjem i interakcijom s odraslima, vršnjacima i materijalima. Učenje je proces uzajamnog djelovanja svega navedenog, a ostvaruje se kroz akciju i doživljaj. Dijete osjeća kad odrasli ozbiljno shvaćaju njegovu igru. Znanje o fizičkom i socijalnom okruženju, djeca stiču u izravnoj interakciji s predmetima, djecom i odraslima kroz partnerske odnose. „Igra postaje društvena aktivnost naročito u raznim društvenim igrama sa gotovim pravilima, bilo da u njima svaki igrač teži ostvarenju sopstvenih ciljeva, bilo da igra u timu u kome svako od igrača može da doprinosi zajedničkoj pobjedi. Igra omogućava uključivanje pojedinca u društvenu grupu u kojoj će se osjećati prihvaćen i siguran, što znači da prvenstveno doprinosi njegovom socio-emocionalnom razvoju.“ (Roth-Čerina, 2001.,str. 94.). Ni u jednoj drugoj životnoj situaciji djeca nemaju tako značajnu ulogu u odlučivanju o pravilima kao u igri. Zahvaljujući igrama djeca uočavaju smisao organizovanja ponašanja u društvenoj zajednici, ulogu nadređenog i podređenog u timu, uče se da dijele uloge, planiraju i procjenjuju svoje ponašanje i ponašanje ostalih igrača. U igri se razvija i samokontrola, vladanje svojim impulsima i usklađivanje sa ponašanjem ostalih članova grupe. Igra sa vršnjacima podrazumijeva međusobne odnose jednakih. To je s jedne strane oslobađajuće, jer se dijete oslobađa potčinjenosti odraslom, ali sa druge strane zahtijeva posebne napore u ostvarivanju vlastitog identiteta i socijalnog ponašanja među drugima a koji se takođe bore za to.

„U procesu socijalizacije pojedinac postaje društveno biće. On prihvata kulturu određenog društva, a samim tim i vrijednosti i norme koje to društvo promovise kao poželjne i potrebne.“ (Ilić, 1970., str. 82.). Biti izvan grupe znači biti izvan života, uključivanje u igru znači sticanje identiteta i statusa među onima kojima se vjeruje i koji vjeruju a što je od centralnog značaja za process socijalizacije. Pored toga stiče se i osjećaj pripadnosti grupi. Zahvaljujući igri djeca bolje upoznaju međuljudske odnose i rad odraslih. Zahvaljujući igranju ulaze u realne uzajamne odnose i uče pravila društvenog života uopšte. Djeluju u skladu sa zahtjevima konkretne grupe i slikom koju imaju o sopstvenim mogućnostima.

Učestvovanje u raznim vrstama igara povećava se samokontrola i saradnju među djecom a smanjuje agresivnost u njihovom ponašanju. Djeca su sposobna za koncentraciju pažnje zbog čega izostaju mnogi disciplinski problemi.

3.3. Planiranje i organizacija škole u prirodi

Zbog uloge koju škola u prirodi može imati u razvoju učenika, osnovna škola treba da ponudi učenicima najmanje dva programa škole u prirodi. Školu u prirodi treba planirati u mjestu pogodnom za ostvarivanje odgojno - obrazovnih i socijalizacijskih ciljeva. Plan i program škole u prirodi izrađuje svaka škola za sebe u skladu sa svojim posebnostima, uzimajući u obzir smjernice za izradu programa i organizaciju škole u prirodi. On treba da bude sastavni dio Godišnjeg plana i programa rada škole. Za izradu plana i programa škole u prirodi zadužena je Komisija koju imenuje Školski odbor. Komisiju čine: direktor škole, pomoćnik direktora, nastavnici - predstavnici razrednih vijeća, stručni saradnik, jedan predstavnik Vijeća učenika i jedan predstavnik Vijeća roditelja. Anđić (2007., str.24.) smatra da pri izradi programa škole u prirodi, za polaznu osnovu treba uzeti sljedeće principe:

- program škole u prirodi treba da sadrži ciljeve iz obaveznih i izbornih predmeta, međupredmetnih tema i slobodnih aktivnosti,
- program mora biti interdisciplinaran (obezbjediti korelaciju i mogućnost povezivanja znanja i vještina iz različitih predmeta),
- aktivnosti učenika treba planirati u skladu sa ciljevima i sadržajima predmetnih programa i specifičnostima mjesta u kojem se škola realizuje (rad na terenu, istraživanje, projekti),
- planiranim aktivnostima učenika podsticati kooperativne oblike učenja (timski rad, grupni rad, rad u paru),

- omogućiti nastavnicima da na nivou razreda biraju sadržaje i ciljeve iz predmetnih programa,
- pri izradi programa uvažiti potrebe i interesovanja učenika i sugestije roditelja,
- omogućiti učenicima iskazivanje svojih interesovanja i talenata kroz nastavne, sportsko-rekreativne i kulturno-zabavne aktivnosti i slobodno vrijeme.

Fizičke aktivnosti su veoma bitne za razvoj učenika. Kod učenika treba razvijati praktične sposobnosti, usavršavati pokrete ruku i nogu, organizacijske sposobnosti isl. Tjelesni odgoj pruža mogućnost za rješavanje praktičnih sposobnosti što pomaže učenicima da se prilagode svakodnevnom životu. Raznolikost i raznoda čine odgoj privlačnijim.

Priprema učitelja za školu u prirodi započinje sa izradom programa rada škole u prirodi, u čijoj izradi osim razrednih učitelja sudjeluju i nastavnici tjelesno - zdravstvene kulture, nastavnici likovne kulture, nastavnici muzičke kulture, učitelj i pedagog. Program rada škole u prirodi treba se izraditi najkasnije 30 dana prije polaska.

Učitelji moraju pripremiti prezentaciju historije grada koju će prepričati učenicima, nastavne listiće, pribor za tjelesnu i zdravstvenu kulturu, karte i raspored dežurstva. Osim programa rada učitelj mora obaviti i sastanak s predstavnicima odmarališta i upoznati ih s planom putovanja i izleta, utvrditi broj učenika, soba i sve ostale pojedinosti

Učitelji trebaju organizirati sastanak za roditelje gdje će ih upoznati s planom putovanja, cijenom i potrebnom opremom. Učitelji će na sastanku dati roditeljima upute o putovanju, ali i popis školskih predmeta koje učenici moraju ponijeti. Navedeni popis je moguće postaviti na web stranicu škole kako bi uvijek bio dostupan roditeljima. Za život i rad u školi u prirodi učenici moraju imati primjerenu odjeću i obuću, stoga ovisno o godišnjem dobu na popisu bi trebalo biti: kabanica, trenerka, nepropusne cipele ili tenisice (za planinarenje), nekoliko pari čarapa i donjeg veša, kapa, šal, kupaći kostim.

Svu odjeću i predmete roditelji bi trebali označiti imenom djeteta ili napraviti popis stvari i staviti ga u torbu. Neki učenici teško prihvataju odvajanje od roditelje stoga ih roditelji psihički moraju pripremiti na putovanje. Ako dijete pije lijekove, ima zdravstvene probleme ili je alergično na nešto učitelj mora biti upoznat s tim.

Raspored boravka u školi u prirodi treba da sadrži slijedeće elemente: vrijeme i mjesto okupljanja (najbolje da je to škola, a može i neko svima poznato mjesto), vrijeme polaska i način odlaska na odredište, orijentaciono vrijeme dolaska na odredište, raspored aktivnosti za

vrijeme dolaska, predvidjeti vrijeme za uzimanje obroka i odmor, prikupljanje za povratak i provjera prisutnosti učenika, vrijeme polaska sa odredišta, orijentaciono vrijeme povratka i povratnu lokaciju (škola ili druga povratna lokacija), sistem komunikacije u slučaju kašnjenja usput ili na terenu.

Poželjno je pripremiti skicu kretanja. Na skici se obilježava: mjesto polaska, kretanje, mjesto boravka i povratka. Zatim se upisuju karakteristična mjesta, vremena polazaka, zastanka i pauza, karakteristični objekti i prostori koje treba posjetiti, mjesto gdje se može uzimati voda za piće i nabavljati namirnice. Upoznavanje sa skicom terena je poželjno u pripremi škole u prirodi, kada se na času fizičkog vaspitanja, času odeljenske zajednice učenicima predočavaju najznačajniji detalji.

Kada su u pitanju učenici nižih razreda tada je na informativnom sastanku obavezno prisustvo roditelja. Tom prilikom se roditeljima daje kompletna informacija o: opremi koju učenici treba da ponesu, odjeći i obući, programu, posjeti i aktivnostima za vrijeme škole u prirodi; Vrsti hrane pića i načinu konzumiranja, pored usmenog izlaganja na sastancima, bilo bi poželjno da se i u pisanoj formi iznesu informacije za učenike ili roditelje, a koja obuhvata najbitnije elemente škole u prirodi.

Primjer modela informacije u vezi organizacije škole u prirodi može biti sa slijedećim elementima: naslov informacije, organizator škole u prirodi i lokacija izvođenja, datum i vrijeme realizacije škole u prirodi, mjesto okupljanja i vrijeme polaska, plan kretanja i osnovne aktivnosti za vrijeme škole u prirodi, orijentaciono vrijeme i mjesto povratka, odgovorno lice za informacije, prikupljanje novca (za prijevoz, ulaznice i sl.), te spisak neophodne opreme i stvari koje učenici treba da ponesu.

Odgovorna lica za organizaciju škole u prirodi su zaduženi nastavnici sa iskustvom. Za oblast fizičkog vaspitanja to je nastavnik fizičke kulture koji je najosposobljeniji za ovaj oblik rada. Školu u prirodi uspješno mogu realizovati iskusni nastavnici svih predmeta, kao i učitelji. Za realizaciju i organizaciju škole u prirodi u suštini je odgovorna škola – svi nastavnici sa direktorom škole i pratećim službama.

Odrasli također imaju veliku ulogu u organizaciji i sprovedbi škole u prirodi. Anđić (2007., str.84.) navodi nekoliko bitnih uloga koju igraju odrasli u organizaciji i realizaciji škole u prirodi:

- suradnici u realizaciji pojedinih programskih sadržaja

- pomagači u orijentaciji u prostoru
- koordinatori aktivnosti
- sportski aktivisti
- suradnici za informiranje i prezentaciju
- voditelji kulturnih i sportskih aktivnosti
- kontakt – pronalazači (koji će biti spona s turističkim agencijama, društvima, organizacijama, ustanovama isl.).

Odrasli trebaju da budu motivatori učenicima, da motivišu učenike za učestvovanje u sportskim aktivnostima, da vode aktivnosti, daju primjer svojim učenicima isl. Prilikom same prezentacije i informisanja o školi o prirodi, odrasli bi trebali kod učenika razviti želju za školom u prirodi. Svaki zadatak odraslih, svaka uloga nosi određene posljedice ukoliko se ne realizuje na najbolji mogući način.

3.4. Realizacija nastavnih sadržaja u školi u prirodi

Nastavu kao kontinuirani odgojno-obrazovni i komunikacijski proces čini sklop faktora bez kojih ona ne bi ni postojala. Dugo vremena se smatralo da su nastavnik, učenik i nastavni sadržaji činioци nastave i da se oni nalaze u međuzavisnom odnosu koji se naziva didaktičkim trougлом. Nastavnik je stručnjak koji organizira efikasan nastavni proces, i koji direktno poučava i vodi učenika kako bi ovaj stekao obrazovanje i odgoj. Učenik pod vodstvom nastavnika ili samostalno postepeno ostvaruje obrazovne i odgojne ciljeve nastave.

U procesu nastave učenici moraju osjetiti da mogu slobodno komunicirati sa nastavnikom, da mogu izraziti svoj stav i mišljenje o nečemu. Zbog toga nastavnik mora poticati učenike na komunikaciju, interakciju i isticanje vlastitog mišljenja. Nastavni sadržaj i aktivnosti aktiviraju učenika, pobuđuju njegovo interesovanje i time mijenjaju i sadržajno obogaćuju njegovu svijest, kvalitetu ranije stečenog znanja.

To znači da djelovanje nastavnih sadržaja i aktivnosti, nije samo akt učenja i usvajanja nego je aktivno i svestrano. „U realizaciji vaspitno – obrazovnih ciljeva škole nastavnik treba da vodi računa ne samo o tome da učenici ovladaju određenim znanjima, već i da se kod njih razviju pozitivni kvaliteti ličnosti, kao što su: razvijene radne navike, istrajnost i upornost u radu, smisao da se bore sa poteškoćama, trajne motive učenja itd.“ (Suzić, 2006., str. 48.)

Cilj i smisao tradicionalnog koncepta nastave je da što više znaš činjenica o prirodi i društvu više vrijediš. U takvoj nastavi učenik je primalac informacija. Njegova aktivnost je svedena na minimum a kreativnost skoro zanemarena.

Na osnovu ovakvog shvatanja učenja razvija se progresivna promjena u razvoju kod djeteta. Dakle, „interakcija, istraživački rad u prirodnim i životnim situacijama izvor su radoznalosti i kreativnih aktivnosti, koji životno mijenjaju i osposobljavaju ličnost za stalno istraživanje i kreativno učenje.“ (Radonjić, 2004., str.19.)

U današnjem nastavnom procesu nastavnik se koristi odabranim metodama, oblicima, nastavnim sredstvima, pomagalima i tako planira, priprema, izlaže, obrazlaže, objašnjava, realizuje nastavni sadržaj i stimuliše učenike na učenje.“Nastavnik zajedno sa učenicima ponavlja, utvrđuje, prati, ocjenjuje svoje i rezultate učenika, analizira uočene rezultate, korigira ih i predlaže nove inovativne aktivnosti u cilju postizanja što boljih rezultata., (Ilić, Nikolić, Jovanović., 2006.,str. 158.). Ovako osmišljen nastavni sadržaj i aktivnosti će aktivirati učenika, pobuditi njegov interes, te će se pod njihovim uticajem mijenjati kognitivna, emotivna i voljna sfera učenika, a to će doprinijeti cjelokupnom psihofizičkom razvoju učenika.

Nastavni plan i program rješavaju osnovna pitanja izbora sadržaja i aktivnosti, a komunikacijsko - interakcijski odnos nastavnih sadržaja i aktivnosti na nastavnika je aktivan. Različiti sadržaji i aktivnosti različito djeluju na nastavnikovu odluku, promišljanje načina makro i mikroorganizacije procesa nastave i slobodnih aktivnosti, izbora metode, oblika, nastavnih sredstava i pomagala. „Nastavnik predstavlja posrednika između učenika i odraslih zastupa interese i jednih i drugih i obezbjeđuje povoljne uslove za psihofizički razvoj učenika. Nastavnik svojim ponašanjem utiče na kvalitet uspostavljene komunikacije, interakcije i odnosa sa učenicima u svim etapama nastave i slobodnih aktivnosti., (Potonjak, 1989., str.38.)

Nastavnik uvijek mora iskazivati spremnost na saradnju sa učenicima, na kompromise, pohvaljivanje i nagrađivanje, da potiče učenike da izražavaju svoje misli i ideje, mora odbaciti manipulacije nad učenicima, prijetnje, njihovo ucjenjivanje, omalovažavanje, kažnjavanje i tome slično. „Ukoliko se želi udovoljiti zahtjevima koje postavlja savremeno društvo, moderna škola, nastavnik se mora osposobiti za nove uloge, zadatke i funkcije u odgojno-obrazovnom procesu.“ (Musić, Muratović, 2010.,str. 55.)

Nastavni sadržaj obuhvata određenu količinu znanja o pojavama, procesima, zakonitostima u prirodi, društvu, kulturi, umjetnosi, pravilima i normama društvenih odnosa, vrijednostima

koje učenici u procesu nastave trebaju pod rukovodstvom nastavnika i svojom aktivnošću usvojiti, razviti sposobnosti, vještine, navike, tj. realizovati predviđene ciljeve i zadatke odgojno- obrazovnog sadržaja i aktivnosti koje se vrše po propisanom nastavnom planu i programu.

Pri odabiru sadržaja i aktivnosti koji će biti obuhvaćeni nastavnim programom treba voditi računa o teorijsko-metodološkim, pedagoško-psihološkim i didaktičko-metodičkim zahtjevima i principima. Sadržaji moraju voditi računa i o društveno-historijskim, nuačnim, pedagoško-psihološkim načelima.

Nastavni sadržaji i aktivnosti predstavljaju objektivnu osnovu na kojoj se odvija proces nastave i slobodnih aktivnosti. U nastavnoj praksi današnje škole mora se uspostaviti takav odnos, komunikacija, interakcija i ravnoteža neposrednih faktora nastave, koja će isključiti bilo kakvu dominaciju, bilo kojeg od njih. Preko nastavnih sadržaja i aktivnosti uspostavlja se komunikacija i interakcija između učenika i nastavnika, ostvaruju se ciljevi nastave, primjenjuju se metode, oblici rada, itd.

Nastavni sadržaji se regulišu i propisuju nastavnim planom i programom što predstavlja osnov za uspostavljanje komunikacije, interakcije i odnosa između učenika i nastavnika u procesu nastave i slobodnih aktivnosti. Nastavni plan je školski dokument trajnije vrijednosti kojim se u obliku tabele određuje nastavni predmet koji će se izučavati u određenoj školi.

Nastava u prirodi može podrazumijevati obradu novog nastavnog sadržaja, ali i ponavljanje sadržaja prirode i društva. Prilikom planiranja svake izvanučioničke nastave učitelji se suočavaju s određenim problemima koji su prvenstveno organizacijski. Da bi nastava u prirodi bila svrsishodna treba se napraviti dobar plan, što zahtijeva razmatranje svih činioca i uvijeta rada. Javljuju se poteškoće vezane za školsku nastavu, odnosno raspored sati, zatim financijske poteškoće, lokacijske poteškoće, sigurnosne i individualne poteškoće. Učitelji moraju dobro poznavati teren gdje će održati nastavu, kako bi bili sigurni da će tamo pronaći primjere potrebne za nastavnu jedinicu. Učitelji moraju svaki za svaki predmet pripremiti terensku nastavu ukoliko je to moguće. Procese planiranja i pripreme učitelja i učenika za realizaciju terenske nastave ili istraživanja prema Jakovljević i Vrgoč (1999., str. 66.), promatra se kroz tri osnovne faze:

- a) Priprema za terensku nastavu sastoji se od određivanja svrhe terenskog rada, utvrđivanja potrebnog znanja i vještina učenika, informiranju učenika i roditelja. Učenicima se

pripreme zadaci koji mogu biti individualni ili grupni te materijali i oprema za bilježenje informacija. Učitelj mora razjasniti svrhu nastave i važnosti ispunjenja obaveza i zadataka.

- b) Tokom realizacije terenske nastave u prirodi učenici i učitelji moraju ispuniti svoje zadatke. Zadatak učitelja podrazumijeva: opće nadgledanje, pružanje pomoći učenicima kada im je potrebna, poticanje i ohrabrivanje učenika u postavljanju pitanja, poticanje učenika na uočavanje, opserviranje, davanje informacija koje usmjeravaju učenika. Učenici su ti koji vrše direktnu opservaciju (identificiranje, opisivanje, izgrađivanje, mjerenje), prikupljaju i bilježe podatke, skiciraju, izrađuju mape, upisuju
- c) Treća faza terenske nastave u prirodi je analiza koja se obavlja u razredu. Učenici iznose svoja zapažanja, a ako su bili podijeljeni u grupe, onda svaka grupa iznosi svoja zapažanja i hipoteze. Učitelj mora hipoteze s terenske nastave potvrditi sa drugim izvorima i primjerima iz udžbenika i pokusa. Nakon analize, diskusije i zaključivanja učenici pripremaju prezentaciju i izvješće.

Terenska nastava jednog predmeta je dakle samo mali dio cjelokupne škole u prirodi. Nastavnici mogu realizovati terensku nastavu sa učenicima i bez odlaska u školu u prirodi ali u školi u prirodi dolaze do izražaja i vrlo je bitno terensku nastavu planirati i prilagoditi uslovima na najbolji mogući način. Učenicima se pripreme zadaci koji mogu biti individualni ili grupni te materijali. Tokom realizacije terenske nastave u prirodi učenici i učitelji moraju ispuniti svoje zadatke. Učitelji nadgledaju, podstiču i ohrabruju učenike, pomažu u realizaciji zadataka.

Škola u prirodi je organizovana tako da učenici četvrtog i petog razreda osnovne škole borave u prirodi ali da je taj boravak planiran za ostvarivanje nastavnog programa. Nastavni sadržaji i aktivnosti se prilagođavaju uzrastu učenika i mjestu boravka. Učitelji moraju planirati i razraditi nastavne sadržaje, sportske sadržaje i slobodno vrijeme učenika. Učenici ustaju ujutro u dogovoreno vrijeme, nakon čega slijedi vježba na zraku. Prije doručka učenici moraju obaviti higijenske obaveze i srediti spavaonice. Dok su još svi učenici na okupu učitelj ih upoznaje s dnevnim planom i nastavnim sadržajem kojeg potom izvode u prirodi. Nakon što se vrate iz mjesta kojeg su upoznali slijedi ručak. Nakon ručka i nakon večere učenicima se ostavlja slobodno vrijeme u kojem oni zadovoljavaju svoj interese.

Za svako slobodno vrijeme učitelj predlaže nekoliko aktivnosti od kojih učenici samostalno odabiru koju žele (čitati priče, igrati društvene igre, crtati). Sportsko – rekreacijski sadržaji moraju biti raznoliki te se ovisno o interesima učenika mogu organizirati ekipne igre

(npr. fudbal) ili individualne (npr. preskakanje vijače). Osim sportskih vrlo važne su i likovne aktivnosti. Ukoliko učenici žele mogu učestvovati u slikanju, crtanju isl.

Nakon slobodnih aktivnosti slijedi ponavljanje nastavnih sadržaja. Nastavne sadržaje učenici usvajaju i ponavljaju u prirodi istraživački usmjerenom nastavom. Ponavljanje je moguće provesti na razne načine. U dogovoru s organizatorom učenicima se nakon večera organiziraju razni događaji, kao što su razna takmičenja, ples isl.

Veoma bitna komponenta koja je potrebna za uspješno odvijanje nastave u školi u prirodi je kreativnost. Jedna od osnovnih zadaća škole i nastavnika bi trebala biti razvoj kreativnosti. Ljudi su najčešće kreativni u određenim područjima, dok u drugima ne iskazuju tu osobinu. Zbog toga je važno omogućiti učenicima da otkriju svoju kreativnost njenim poticanjem u svim nastavnim predmetima. "Imajući u vidu različite individualne potrebe učenika i njihovo središnje mjesto u nastavnom procesu moderni pedagoški pristup podržavaju ideju prilagodljivosti nastave." (Koludrović, Reić-Ercegovac, 2010., str.427.)

Nastava se prilagođava u skladu s ličnim stilom i dinamikom učenja učenika, ali pritom ne zapostavlja temeljne odgojno-obrazovne ciljeve i zadatke. U skladu sa savremenom nastavnom orijentiranom na učenika ističe se potreba stvaranja stvaralačkog okruženja.

Kreativnost se uglavnom potiče samo u umjetničkim predmetima, ali ne i u drugim predmetnim područjima. Ipak, svako dijete zaslužuje kreativno se razvijati te bi zbog toga nastava svih predmeta u određenoj mjeri trebala biti usmjerena poticanju kreativnosti a nastavnici bi trebali biti osobe koje će poticati kreativno mišljenje i izražavanje. Problem je što mnogi od njih nisu imali priliku tokom vlastitog školovanja razvijati kreativnost te nisu prepoznali njezinu važnost, a mnogi ni na fakultetima nisu dobili priliku za to.

Problem sa školstvom je taj što dosta sadržaja koje učenici uče ne mogu sami koristiti jer ne znaju kako ga koristiti ili za što ga koristiti, u školama se slabo potiče kreativnost, a često se i sputava, učitelji su često zadovoljni kada učenik pokaže određeno znanje a važnost kreativnosti zanemaruju. „Poticanjem kritičkoga mišljenja i kreativnosti kod učenika, bilo bi im olakšano razumijevanje važnosti određenoga znanja za budući život, sami bi shvatili zbog čega je važno učiti određene sadržaje te kada će im biti korisni.“ (Koludrović, Reić-Ercegovac, 2010., str.429.). Ukoliko želimo prijenos iskustava iz školske situacije u životnu utoliko moramo poučavati prijenos, tj. poučavati učenike specifičnim tehnikama koje mogu primijeniti na različite probleme. Za sistematski razvoj kreativnosti moraju se poštovati neka načela:

položenje od specifičnog sadržaja i stvaranje baze znanja, uvježbavanje vještina divergentnog mišljenja, konvergentnog mišljenja i tehnika rada u određenom području, poučavanje transfera te uvježbavanje izražavanja rezultata u nekom području. Uz ovo, veoma je važno i razvijanje samopouzdanja i vjere u sebe. „Jasno je da ovakav pristup razvoju kreativnosti ne poistovjećuje kreativnost s divergentnim mišljenjem već ju smatra mnogo kompleksnijom te za njen razvoj smatra potrebnim razvoj različitih područja inteligencije, učenje i stvaranje baze znanja kao preduvjeta za kreativno izražavanje i naposljetku za praktičnu primjenu.“ (Koren, 1999., str. 112-113.)

Zadaća učitelja je prepoznati potencijalnu kreativnost svakog učenika i poticati ju jer odgojno-obrazovni sistem trebao bi učenicima omogućiti sredstva za razvijanje kreativnih potencijala. Prema Koludrović, Reić-Ercegovac (2010., str.430.), kreativnost može biti zasnovana na tri procesa:

- Prihvatanje idividualnosti kao bezuvjetne vrijednosti. Učenik osjeća da može biti ono što želi bez da ga se osuđuje, te na takav način upoznaje sebe, aktualizira se na spontan način
- Pružanje klime u kojoj izostaje vanjska prosudba. Na takav način se omogućuje kreativnost jer rad pod kontrolom i pritiskom teško može dati neke kreativne produkte.
- Razumijevanje empatičnosti podrazumijeva vidjeti osobu onakva kakva je, razumjeti ono što ona osjeća i uživjeti se u njenu ulogu, te bez obzira na svoja uvjerenja i dalje ju prihvaćati.,,

Učitelji imaju veliku ulogu u tome hoće li učenici razviti ili sputavati svoje kreativne potencijale. Navodi se kako je poticanje nastavničke kreativnosti prvi korak i uopće pretpostavka za odgojno-obrazovni proces, koji ne guši, već potiče kreativnost svojih učenika. „On ima dvije razine:

- a) školovanje budućih učitelja i
- b) sustav permanentne edukacije učitelja.“ (Kvašček, 1981., str. 89.)

Oni trebaju postati kreatori nastavnog procesa, te omogućiti djeci okolinu u kojoj će se ona osjećati sigurnom, slobodnom i socijalno prihvaćenom, trebaju ohrabrivati učenike na preuzimanje rizika, učitelji trebaju potpuno razumjeti kreativnu aktivnost, te svojom kreativnošću ne bi trebali gušiti kreativnost djece, te bi trebali biti promišljeni i senzibilni u svojim komentarima i nastojati što manje prosuđivati.

„Kreativan učitelj je stalno u nekom akcijskom istraživanju. Shvaća svoj rad kao stalno istraživanje i kreiranje novih pedagoških scenarija u kojima će sudjelovati zajedno sa svojim učenicima.“ (Koludrović, Reić-Ercegovac., 2010., str.433.) Učitelj odnosno nastavnik ima najveću ulogu u poticanju kreativnosti kod učenika. Samo onaj učitelj koji je radoznao, koji teži za nečim novim, originalnim, samo onaj koji je otvoren za nove ideje, može stvoriti pozitivno ozračje za razvoj kreativnosti. Kreativni nastavnik ili učitelj preuzima ulogu pomagača, voditelja i savjetnika u odgojno obrazovnom procesu. On je onaj koji treba uočiti talent kod svakoga učenika te mu stvoriti put prema razvoju njegova talenta i kreativnosti.

Učitelj treba poštovati svaki odgovor kojeg učenik ponudi jer time učenici stječu veće samopouzdanje, te se neće bojati drugi put ponuditi neki novi odgovor ili rješenje problema. Budući da je svaki učenik poseban i ima svoje individualne potrebe i karakteristike, učitelj se treba znati prilagoditi učenikovoj ličnosti, kako bi pozitivno uticao na njegov razvoj. Učitelj treba poticati učenike na preuzimanje odgovornosti. „Kako bi ih potaknuo na razvoj kritičkog mišljenja i kreativnosti, pred njih postavlja problemske zadatke, koji će od njih zahtijevati više misaone procese, povezivanje s prethodno usvojenim znanjima, zaključivanje. Osim problemskih zadataka, za razvoj kreativnosti, ali i originalnosti, učenici trebaju, uz pomoć nastavnika provoditi istraživanja.“ (Kvaščev, 198., str. 92.)

Pitanja koje učitelj postavlja u nastavi su bitna za usmjeravanje učenika. Postavljanjem pitanja koja traže divergentno mišljenje, učitelj potiče učenike na to da daju drugačije, originalne odgovore. Takvim pitanjima razvija se njihovo divergentno mišljenje te se stvaraju nove ideje. Učitelj i nastavnik treba biti spreman i na korištenje različitih metoda i pristupa poučavanja. Takav će nastavnik zamijeniti poučavanje u aktivnost učenja i stvaralaštvo.

Za razvoj kreativnosti nije dovoljna samo dobra atmosfera u učionici. Nastavnik u razredu treba provoditi kreativnu nastavu. Njezina glavna obilježja su proučavanje raznih pojmova i problema, a ne samo činjenica. Zatim, poticanje učenika na razvoj kritičkog mišljenja, na davanje novih ideja. Korištenje aktivnosti koje su učenici zaželjeli pozitivno će uticati na njihovo samopouzdanje.

Osim razvoja samopouzdanja nastavnik mora poticati učenike na razvoj kreativnog mišljenja i ponašanja. Samo će onaj učitelj, koji je i sam motiviran, moći potaknuti djecu na razvoj kreativnosti. Takav će učitelj lakše surađivati s učenicima i njihova komunikacija, koja znatno doprinosi razvoju kreativnosti, biti će kvalitetnija. Kroz razgovor s učenicima, učitelji ih trebaju poticati na izražavanje vlastitog mišljenja, novih ideja, te pogleda na neki problem.

3.5. Slobodno vrijeme učenika za vrijeme boravka u školi u prirodi

Postoje različita određenja slobodnog vremena. “ Na našem govornom području često se za pojam slobodno vrijeme vezuju dokolica, rekreacija, razonoda, vanradno vrijeme, neradno vrijeme, raspoloživo vrijeme, vrijeme za odmor, vrijeme za hobi, vrijeme za uživanje isl.“ (Mahmutović, Mikanović, idr. 2010., str.8)

U pedagoškoj literaturi pojmom slobodno vrijeme označava se „vrijeme koje pojedinac ispunjava i oblikuje prema vlastitim željama, bez bilo koje vrste obaveze i nužde.“ (Kostović-Vranješ, Šustić, 2004., str.52.)

Slobodno vrijeme učenika je veoma bitan faktor razvoja. Može biti produktivno ali i neproduktivno. Vrlo bitno je da nastavnici na određeni način prate i usmjeravaju učenike da svoje slobodno vrijeme koriste na produktivnije načine. „Svako posredovanje u oblasti slobodnog vremena treba da bude odmjereno i da uvažava osnovne odrednice slobodnog vremena, a one su: sloboda izbora, dobrovoljnost, spontanost, samoaktivnost, kreativnost, individualnost pa i određeni intimitet.“ (Kostović-Vranješ, Šustić, 2004., str.53.)

Slobodno vrijeme u školi u prirodi učenici treba da koriste za odmor ili aktivnosti u kojima će oni da uživaju. Slobodno vrijeme učenicima pomaže i u procesu socijalizacije jer učenici svoje slobodno vrijeme u školi u prirodi uglavnom provode sa vršnjacima, druže se razmjenjuju iskustva. Slobodno vrijeme pomaže da se učenici prisjete aktivnosti koje su uradili u jednom danu. S obzirom na veliku pedagošku vrijednost slobodnog vremena provedenog u školi u prirodi, planiranje, programiranje i organizovanje ove važne pedagoške kategorije zahtjeva veliku pažnju. „Osnovna karakteristika slobodnog vremena jeste slobodan razvoj ličnosti, što ukazuje na značaj slobodnog vremena, ali i „otvara“ problem da se svako slobodno vrijeme ne provodi kreativno, te umjesto da pospješi razvoj ličnosti, još više doprinosi njenom otuđenju.“ (Jakovljević, Vrgoč, 1999., str. 68.). U školi u prirodi učenici čak i u svom slobodnom vremenu uče ili pak kroz druženje sa vršnjacima usvajaju neke od pravila ponašanja. Nastavnici predlažu aktivnosti koje će se realizovati u slobodno vrijeme. U slobodnom vremenu učenici također uče te zbog toga slobodno vrijeme u školi u prirodi posjeduje veliku pedagošku vrijednost.

II

METODOLOŠKI DIO

4. METODOLOŠKI DIO ISTRAŽIVANJA

U ovom djelu istraživanja definisali smo predmet istraživanja, cilj istraživanja te postavili zadatke i istraživačka pitanja. Nakon toga opisali smo metode, tehnike koji su korišteni u istraživanju te opisali uzorak istraživanja.

4.1. Predmet istraživanja

Škola u prirodi bi trebala da sadrži mnogobrojne odgojno obrazovne ciljeve, te da uključuju mnogobrojne komponente. Neke od njih su: saznavne, emocionalne, socijalne, moralne i tjelesne. Predmet istraživanja predstavljaju determinatne koje karakterišu školu u prirodi, a koje će biti inkorporirane u anketno istraživanje među profesorima / nastavnicima razredne nastave i pedagozima o glavnim karakteristikama škole u prirodi.

Nastava za vrijeme škole u prirodi bi trebala da podrazumjeva povezanost svih predmeta koje učenici izučavaju, te da učenici aktivno uče a nastavnici budu usmjereni na dijete. Učenici se prilagođavaju različitim uslovima života i rada.

Predmet istraživanja je bio da se utvrdi da li učenici doživljavaju školu u prirodi kao opterećenje ili je prihvaćaju s radošću. Da se utvrdi način na koji se ostvaruju odgojno obrazovni ciljevi škole u prirodi, da li učenici primjenjuju znanja koja su stekli u učionici, da li im je omogućeno da provjeravaju znanja stečena u učionici ili se škola u prirodi svodi samo na igre i slobodne aktivnosti koje nemaju određene korelacije sa sadržajima koji se uče u učionicama.

4.2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja jeste utvrditi didaktičko – metodičke karakteristike škole u prirodi, te specifičnosti planiranja, programiranja, realizacije i evaluacije škole u prirodi.

4.3. Zadaci istraživanja

1. Utvrditi osnovne karakteristike škole u prirodi na osnovu relevantne literature
2. Utvrditi specifičnosti procesa planiranja i programiranja škole u prirodi
3. Ispitati načine realizacije škole u prirodi
4. Utvrditi prepreke u realizaciji škole u prirodi

5. Utvrditi načine evaluacije škole u prirodi
6. Istražiti pozitivne i negativne efekte škole u prirodi na učenike

4.4. Istraživačka pitanja

Na temelju cilja istraživanja, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Prihvataju li učenici školu u prirodi s radošću?
2. Da li se nastavnici svakodnevno prilagođavaju realnoj situaciji iako imaju unaprijed pripremljen plan i program rada za školu u prirodi?
3. Koja su sve ograničenja za izvođenje škole u prirodi (materijalna, organizacijska, kadrovska)
4. Koji su pozitivni efekti škole u prirodi?
5. Od čega zavisi način realizacije škole u prirodi i ostvareni ciljevi? Da li spremnost učitelja, organizacija agencija koje vode učenike na mjesta predviđena za školu u prirodi, materijalna situacija učenika, mjesto predviđeno za školu u prirodi utiču na uspješnu realizaciju škole u prirodi i posjeduju li škole infrastrukturu za izviđenje ovakve nastave?
6. Na koji način se u školi radi evaluacija ostvarenih rezultata u školi u prirodi i ko učestvuje u toj evaluaciji?

4.5. Metode istraživanja

U radu su korištene različite metode istraživanja, kojima smo utvrđivali didaktičko – metodičke karakteristike škole u prirodi.

1. Deskriptivna metoda- predstavlja izvor suštinskih spoznaja o prirodi proučavanih subjekata, mogućnosti razvoja određene situacije iz jednog intervala u drugi, kako bi istraživač mogao planirati i prognozirati buduće akcije i intervencije (Halmi, 2013). U ovom istraživačkom radu, deskriptivna metoda je korištena prilikom opisa i interpretacije rezultata istraživanja.
2. Metoda teorijske analize-podrazumijeva korištenje pedagoško-psihološke literature, priručnika, udžbenika, stručnih i naučnih radova, enciklopedija te omogućava da se nakon proučavanih izvora, prikupljenih činjenica i analiziranih veza i odnosa, proučavanih premeta i pojava dođe do novih rješenja i naučnih zaključaka (Mužić, 1977). Ova metoda je korištena u prikupljanju literature koja je bila potrebna za teorijske postavke ovog istraživanja.

3. Komparativna metoda-podrazumijeva uspoređivanje istih ili sličnih činjenica, pojava, procesa i odnosa, odnosno utvrđuje njihove sličnosti u ponašanju i intenzitetu, kao i razlike među njima (Mužić, 1977). Ova metoda je korištena za uspoređivanje dobijenih rezultata ankete s ciljem izvođenja zaključaka u skladu sa postavljenim ciljem i zadacima istraživanja.
4. Survey metoda-omogućava primjenu različitih mjernih instrumenata i raznovrsnih postupaka za obradu podataka (Halmi, 2001).

4.6. Tehnike istraživanja

Za istraživanje su korištene dvije istraživačke tehnike:

1. Anketni upitnik za profesore/nastavnike razredne nastave –elektronska verzija
2. Protokol za polustrukturirani intervju za pedagoge

Metoda anketiranja je postupak kojim se na temelju anketnog upitnika istražuju i prikupljaju potrebni podaci, informacije, stavovi i mišljenja o predmetu istraživanja. Anketa je metoda za dobivanje informacija o mišljenju i stavovima ljudi, koja se najčešće koristi u javnom životu, ali koja u osnovi ima naučnu intenciju da se dobiju saznanja o stavovima šire populacije.

Anketa traži prije svega precizno određenje populacije koja se ispituje, zatim jednostavna i razumljiva pitanja i to mali broj tih pitanja. (Filipović, 2004., str.107). Podaci dobiveni anketnim upitnikom za prikupljanje podataka koji trebaju potom biti analizirani uz korištenje različitih analitičkih metoda. U ovom radu, kako je istakutno, u tu svrhu je korištena deskriptivno-analitička metoda.

Istraživački intervju definira se kao „razgovor između dvije osobe koji u specifičnu svrhu prikupljanja informacija relevantnih za istraživanje intervjuer inicira i usmjerava na sadržaj određen ciljevima istraživanja kao sustavan opis, predviđanje ili objašnjavanje.“ (Cohen, Manion, Morison, 2007., str.267). U ovom istraživanju je korišten polustrukturirani intervju jer su pitanja unaprijed određena, istraživač tačno zna šta želi da istraži ali postoji i određena fleksibilnost ispitivača u ispitivanju ispitanika, u ovom slučaju pedagoga. Strukturirani intervju je onaj u kojemu su sadržaj i postupci unaprijed organizirani. To znači da su slijed pitanja i riječi kojima se postavljaju određeni putem unaprijed utvrđenog rasporeda, a intervjueru preostaje malo slobode za modifikacije. Nestruktuirani intervju je otvorena situacija u kojoj postoji veća fleksibilnost i sloboda.(Cohen, Manion, Morison, 2007., str.273)

4.7. Uzorak istraživanja

U istraživanju je učestvovalo 37 profesora / nastavnika razredne nastave osnovnih škola na području općine Iliža. U istraživanju su učestvovali profesori/nastavnici razredne nastave na području općine Ilidža, odnosno učitelji i učiteljice koje su barem jednom u toku svoje profesionalne karijere učestvovali u organizaciji i realizaciji škole u prirodi.

Osim profesora / nastavnika razredne nastave u istraživanju su učestvovali i pedagogice osnovnih škola na području Općine Ilidža. U istraživanju je učestvovalo pet pedagogica osnovnih škola na području općine Ilidža

III

**ANALIZA I INTERPRETACIJA
REZULTATA ISTRAŽIVANJA**

5. ANALIZA I INTERPRETACIJA ODGOVORA DOBIVENIH ANKETOM I POLUSTRUKTURANIM INTERVIJUOM

U ovom djelu rada prezentovani su rezultati koji su dobiveni anketnim upitnikom i intervjuom. Anketu je popunilo 37 učiteljica/profesorica razredne nastave te 5 pedagoga iz osnovnih škola na području općine Ilidža su odgovarale na pitanja polustrukturiranog intervjua.

5.1. Analiza i interpretacija odgovora dobivenih anketom

1. Koliko puta ste do sada, u toku svoje profesionalne karijere, realizirali Školu u prirodi?

U istraživanju je učestvovalo 37 učiteljica / profesorica razredne nastave. Od toga 13,2% od ukupnog broja ispitanika je vodilo učenike u školu u prirodi jednom, 11 ispitanika ili 31,6% učiteljica je dva puta učestvovalo u školi u prirodi a najveći broj odnosno 21 učiteljica ili 55,3% je vodilo učenike u školu u prirodi tri ili više puta u toku svoje profesionalne karijere.

Grafikon broj 1.

Realizacija škole u prirodi u toku profesionalne karijere ispitanika

2. Opišite kratko proces planiranja, pripremanja i programiranja rada Škole u prirodi.

Na osnovu odgovora iz ankete dobiveni su slijedeći rezultati. U procesu planiranja i programiranja škole u prirodi sve učiteljice prolaze kroz iste ili slične faze.

Prvi korak je da se obavjeste roditelji da postoji plan da se organizuje škola u prirodi. Kada se sa roditeljima obave razgovori slijedi šira organizacija. Kontaktiraju se agencije koje vode djecu u školu u prirodi te se odabiru najbolje ponude za lokacije koje su prethodno izabrane u saradnji sa roditeljima. Mora se voditi računa da to budu lokacije koje nude djeci dovoljno sadržaja gdje će moći da istaknu kreativnost i gdje će svako dijete moći doći do izražaja.

Definišu se odgojno obrazovni ciljevi i zadaci koji se trebaju ostvariti u školi u prirodi. Zatim se definišu sadržaji, metode i sredstva kojima se postavljeni ciljevi ostvaruju. Nakon toga preciziraju se nosioci predviđenih sadržaja i aktivnosti.

Isplanira se plan aktivnosti po predmetima za svaki dan boravka u školi u prirodi. Pripremaju se nastavni listići i materijali za rad.

Roditelji potpisuju saglasnost da njihovo dijete može pohađati školu u prirodi.

Obave se razgovori sa roditeljima, naročito sa roditeljima učenika koji imaju zdravstvene probleme, alergije isl.

Dakle, iz odgovora se može zaključiti da se proces planiranja ne može vršiti bez upućenosti roditelja. Učiteljice pripremaju plan rada za svaki dan boravka djece u školi u prirodi ali da se planirano mora prilagođavati mjestu i situacijama za vrijeme realizacije škole u prirodi.

Učiteljice navode da bi im za pripremu i realizaciju škole u prirodi mnogo pomoglo ako bi imale prateće osoblje npr. pedagoge, psihologe, asistente u nastavi. Zatim, više sportskih igara, raznovrsnije sadržaje iz sporta te usavršavanje i edukacije na temu škole u prirodi.

3. Koji su najveći izazovi u realizaciji nastave u Školi u prirodi?

Najveći izazov prilikom realizacije škole u prirodi prema odgovorima iz ankete je sigurnost djece. Od ukupnog broja ispitanika, 17 ispitanika ili 45.94% smatra da je najveći izazov u realizaciji škole u prirodi sigurnost djece. Ispitanici navode da su djeca u ovim uzrastima previše razigrana i znatiželjna te žele da iskuse i probaju mnoge stvari koje ne smiju sa

roditeljima.

Grafikon broj 2.

Najveći izazovi u realizaciji nastave u školi u prirodi

Većina učenika se prvi put odvaja od svojih roditelja što također otežava izvođenje škole u prirodi. Odvajanje od roditelja nekoj djeci stvara veliki stres i anksioznost te ne mogu ili ne žele da učestvuju u aktivnostima. Jedan od izazova je i da se realizuje sve planirano, što dovodi do toga da učiteljice moraju da prilagođavaju plan i program svakodnevnim situacijama. Iz navedenih razloga učiteljice smatraju da im se trebalo dati više slobode pri realizaciji škole u prirodi i da samo izvođenje škole u prirodi ne zavisi od plana već od trenutne situacije i sposobnosti učenika. Većina ispitanika se također slaže da bi prisustvo pedagoga, psihologa i medicinskog osoblja uveliko pomoglo da se reducira strah kod učiteljica i briga za sigurnost učenika, u fizičkom ali i psihološkom smislu. Više sportskih aktivnosti također smatraju kao jedan od veoma bitnih činioca za uspješnu realizaciju škole u prirodi.

4. Prilikom boravka u Školi u prirodi većina učenika:

Većina ispitanih učiteljica, odnosno 97,3% ispitanika smatra da se prilikom boravka u školi u prirodi učenici osjećaju sretno i zadovoljno. Učiteljice su odgovorile također da mali broj učenika osjeća anksioznost prilikom razdvajanja od roditelja.

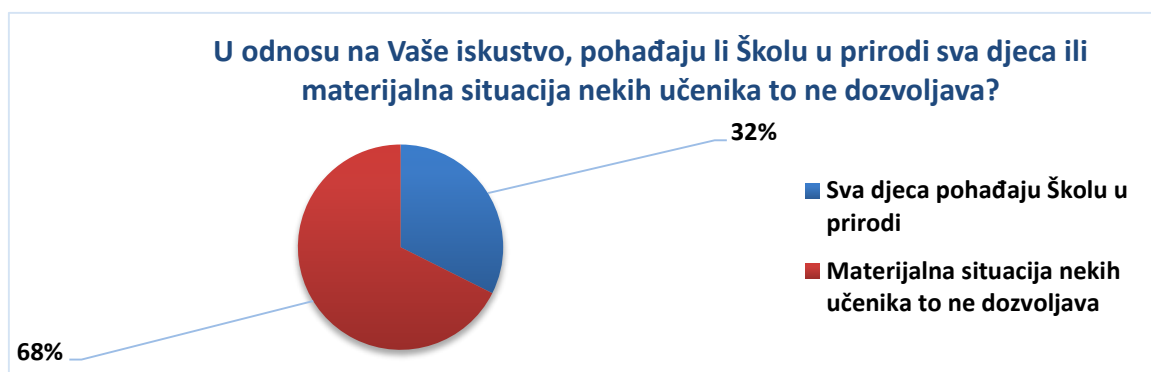

Grafikon broj 3.

Zadovoljstvo učenika prilikom boravka u školi u prirodi

5. U odnosu na Vaše iskustvo, pohađaju li Školu u prirodi sva djeca ili materijalna situacija nekih učenika to ne dozvoljava?

Jedan od bitnih faktora za uspješnu realizaciju škole u prirodi je materijalna situacija učenika, 67,6% ispitanika tvrdi da materijalna situacija nekim učenicima ne dozvoljava da pohađaju školu u prirodi. Dakle, materijalna situacija učenika je jedan od bitnih faktora koji utiču na to da ne mogu svi učenici pohađati školu u prirodi, iako je ona obavezan dio osnovnoškolskog obrazovanja.

Grafikon broj 4.

Materijalna situacija i pohađanje škole u prirodi

6. *Koji faktor izaziva najveće nezadovoljstvo koje osjećate kada je u pitanju realizacija Škole u prirodi?*

U anketi su učiteljice nabrojale različite faktore koji izazivaju nezadovoljstvo kada je u pitanju realizacija škole u prirodi.

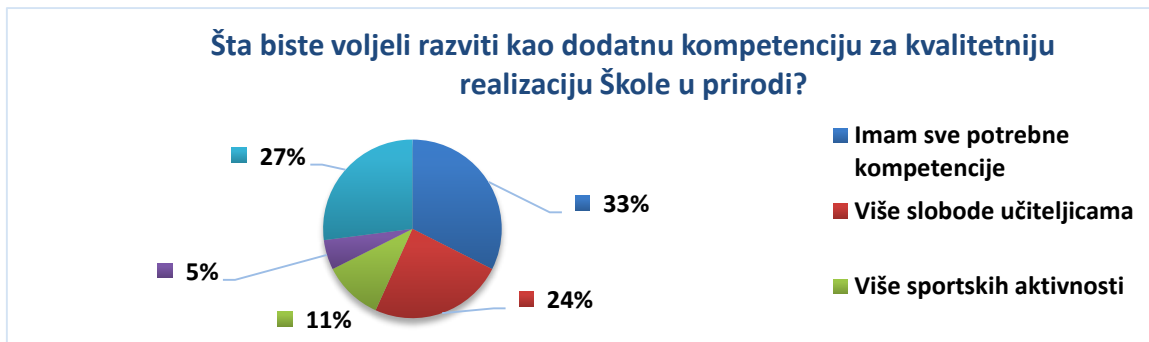
Grafikon broj 5.

Faktori nezadovoljstva kod učiteljica prilikom realizacije škole u prirodi

Najviše sličnih odgovora su vezana za odgovornost i organizaciju škole u prirodi, 29,72% ispitanih učiteljica tvrdi da se organizacija uglavnom svodi na same učiteljice, 24,32% ispitanih učiteljica je zabrinuto za sigurnost učenika što im izaziva nezadovoljstvo prilikom realizacije Škole u prirodi. Također, u većini škola ponude za mjesto gdje će se realizovati škola u prirodi se svode na iste lokacije što kod učenika razvija odbojnost prema samom konceptu ovakve nastave ali i kod nastavnika naročito ako već ranije nisu bili zadovoljni ostvarenim na specifičnoj lokaciji. Pretjerana kontrola roditelja, stalno zvanje i ometanje, uslovi za rad na pojedinim lokacijama te anksioznost i stres i učenika i učiteljica. Kako je odgovornost jedino na učiteljicama mnoge aktivnosti ne mogu da se sprovedu iz straha za bezbjednost učenika. Školu u prirodi ne mogu pohađati djeca lošijeg materijalnog stanja.

- Učitelji osjećaju veliki strah za bezbjednost djece
- Sva odgovornost je na učiteljicama
- Lokacija nije uvijek pogodna za školu u prirodi
- Nedostaje sportskih aktivnosti
- Kontrola roditelja
- Korištenje mobitela prilikom boravka u školi u prirodi itd.

7. Šta biste voljeli razviti kao dodatnu kompetenciju za kvalitetniju realizaciju Škole u prirodi?

Grafikon broj 6.

Dodatne kompetencije za kvalitetniju realizaciju škole u prirodi

Prema odgovorima iz ankete učiteljice smatraju da većinom imaju sve potrebne kompetencije za kvalitetnu realizaciju Škole u prirodi, odnosno 32,43% učiteljica smatra da ima sve potrebne kompetencije za kvalitetnu realizaciju Škole u prirodi. Ono što smatraju potrebnim je da se učiteljicama dadne više slobode pri realizaciji Škole u prirodi 24,32,%, zatim više pratećih sadržaja i osoblja, npr. prisustvo medicinskog osoblja, pedagoga, psihologa isl. Pod ostale odgovore ubrajaju se dobra priprema i organizacija, informiranost o terenu, vještine planiranja, istraživački rad itd.

8. *Smatrate li da su učenici rasterećeniji u Školi u prirodi u odnosu na školu u učionicama?*

U istraživanju je učestvovalo 37 učiteljica. Od ukupnog broja ispitanika 34 učiteljice odnosno 97,3% ispitanika smatra da su učenici rasterećeniji u školi u prirodi u odnosu na školu u učionicama. Postoje i učenici koji se osjećaju srećniji u učionicama i koji zbog straha od

razdvajanja od roditelja preferiraju rad u učionicama ali čak i većina takvih učenika se počne osjećati opuštenije u prirodi, nakon što provedu određeni period u školi u prirodi.

Grafikon broj 7.

Rasterećenost učenika u školi u prirodi u odnosu na učionice

9. *Kako doživljavate vlastito opterećenje kada realizirate nastavu u Školi u prirodi naspram nastave u učionici?*

Grafikon broj 8.

Opterećenost učiteljica prilikom izvođenja nastave u školi u prirodi naspram nastave u učionicama

Većina učiteljica se osjeća manje opterećeno prilikom realizacije nastave u učionici, tačnije 80% ispitanika osjeća se manje opterećenim u učionicama. Ako uporedimo opterećenost učenika i opterećenost učiteljica prilikom izvođenja nastave u školi u prirodi, naspram nastave u učionicama, iz odgovora se može zaključiti da su učiteljice manje opterećene prilikom izvođenja nastave u učionicama dok su učenici na osnovu rezultata iz prethodnog paragrafa, više opterećeni prilikom nastave u učionicama. Učiteljice više brinu za sigurnost učenika, te im je rad u učionici manje opterećavajući, dok učenici prilikom nastave u učionici, nemaju dovoljno slobode kao što imaju u školi u prirodi. Nastava u učionicama podrazumjeva manje prilagođavanja nastavnih sadržaja.

10. Primjenjuju li učenici znanja i vještine stečene u Školi u prirodi češće nego one stečene na učionički način rada?

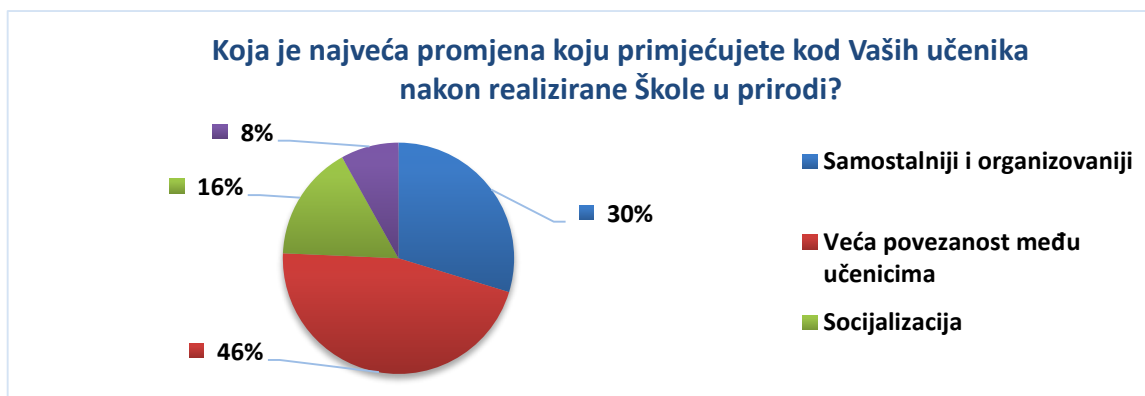

Grafikon broj 9.

Primjenjivost znanja stečenog u školi u učionici naspram znanja stečenog u školi u prirodi

Ukupno 25 ispitanika, odnosno 68% ispitanika smatra da učenici primjenjuju znanja i vještine stečene u Školi u prirodi češće nego one stečene na učionički način rada. Oko 16% ispitanika smatra da ih ne primjenjuje dok oko 16% ispitanika smatra da od sposobnosti učenika zavisi koja znanja i sposobnosti će učenici češće primjenjivati.

11. Koja je najveća promjena koju primjećujete kod Vaših učenika nakon realizirane Škole u prirodi?

Grafikon broj 10.

Promjene kod učenika nakon realizacije škole u prirodi

Na osnovu odgovora iz ankete, najčešće primjećene promjene kod učenika su pozitivne. Od ukupnog broja, 46% ispitanika se slaže da je jača povezanost među učenicima nakon Škole u prirodi, 30% ispitanika je primjetilo da su učenici samostaljniji i organizovaniji nakon škole u prirodi. Za 16% ispitanika učenici se bolje socijalizuju, više se povezuju međusobno ali i sa učiteljicom, razvijaju povjerenje, više su usmjereni jedni na druge. Pod ostale odgovore

ispitanici su navodili zadovoljstvo učenika jer su uspjeli nešto bez roditelja, odmorniji su, timski nastrojeni, više istražuju, slobodnija komunikacija, jača im se samopouzdanje.

12. Po Vašem mišljenju, od kojih faktora najviše zavisi ostvarenost ciljeva Škole u prirodi

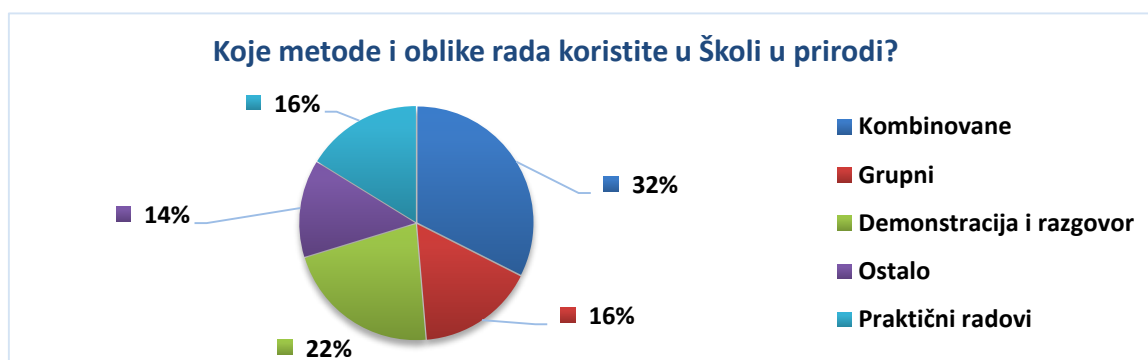

Grafikon broj 11.

Faktori koji utiču na ostvarenost ciljeva u školi u prirodi

Ostvarivost ciljeva Škole u prirodi prema odgovorima iz ankete najviše zavisi od pogodnosti mjesta u kome se realizuje Škola u prirodi. Kompetentnost učitelja i organizacija agencija koje vode djecu u školu u prirodi su također faktori od kojih zavisi ostvarenost ciljeva Škole u prirodi. Na pitanje „Od kojih faktora najviše zavisi ostvarenost ciljeva škole u prirodi?“, oko 53% ispitanika je odgovorilo da je pogodnost mjesta u kome se realizuje škola u prirodi ključni faktor za ostvarenost ciljeva. Oko 23% ispitanika smatra da je kompetentnost učitelja faktor od koga najviše zavisi ostvarenost ciljeva a 22% ispitanika smatra da je to organizacija agencija koje vode djecu u školu u prirodi. . Pogodnost mjesta uveliko i zavisi od organizacije agencija koje vode djecu u školu u prirodi. Mjesto mora biti pogodno i za planirane nastavne sadržaje ali pogodno i za uzrast učenika.

13. Koje metode i oblike rada koristite u Školi u prirodi?

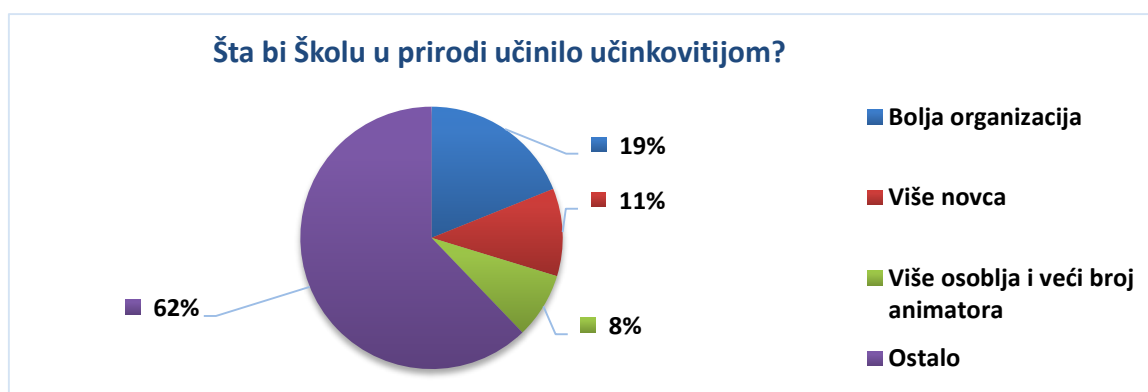
Grafikon broj 12.

Najčešće korištene metode i oblici rada u školi u prirodi

Također smo htjeli da istražimo koje metode i oblike rada učiteljice najviše koriste prilikom realizacije škole u prirodi. Uglavnom se koriste kombinovane metode i skoro ni jedna aktivnost

se ne može svesti samo na jedan ili dva oblika rada. Čak 32 % ispitanika koristi kombinovane metode u zavisnosti od situacije biraju se metode i oblici rada koji bi u datom trenutku najbolje odgovarale da se ostvare ciljevi. Grupni oblik rada koristi 16,2% ispitanika , 21,62% ispitanika najviše koristi metodu razgovora i metoda demonstracije, 16,2% ispitanika najviše koristi metoda praktičnih radova prilikom realizacije nastave u školi u prirodi. Pod ostale metode i oblike rada u nastavi ispitanici su navodili frontalni oblik rada, dedukciju, eksperiment, rad u paru.

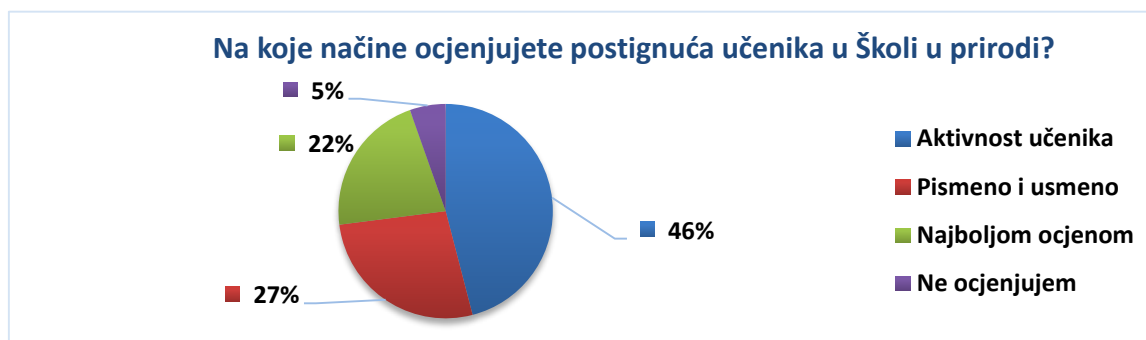
14. Šta bi Školu u prirodi učinilo učinkovitijom?

Grafikon broj 13.
Faktori za učinkovitiju školu u prirodi

Na ovo pitanje ispitanici su dali više različitih odgovora. U većini odgovora gdje se traže informacije o realizaciji nastave u školi u prirodi učiteljice navode da bi bolja organizacija agencija, više novca, više sporta i pomoćno osoblje doprinjeli kvalitetnijoj i učinkovitijoj Školi u prirodi. Osim toga ispitanici su navodili i da je potrebna bolja povezanost programa sa mjestom gdje se održava Škola u prirodi, češća organizacija u toku školske godine, ranije planiranje itd.

15. Na koje načine ocjenjujete postignuća učenika u Školi u prirodi?

Grafikon broj 14.

Načini ocjenjivanja postignuća učenika

Postignuća učenika se uglavnom ocjenjuju na osnovu aktivnosti učenika koja se prati od početka Škole u prirodi. Oko 27% učiteljica učenike ocjenjuju usmeno i pismeno, 21,62% učiteljica učenike ocjenjuje najboljom ocjenom jer Školu u prirodi smatraju dobrom prilikom za motivaciju učenika. Učenici se ocjenjuju i na osnovu njihovog samozadovoljstva postignutim radom kroz različite predmete. Dvije učiteljice nikako ne ocjenjuju učenike jer smatraju da Škola u prirodi prekratko traje da bi se mogla ocjeniti.

16. Na koje načine evaluirate cjelokupnu Školu u prirodi? Ko sve učestvuje u takvom osvrtu?

Evaluaciju uglavnom vrši tim koji je provodio školu u prirodi a po pravilu tim se sastoji od učitelja koji su vodili djecu u školu u prirodi, članovi agencije, uprava škole, pedagog i Nastavničko vijeće, na osnovu portofolija koji se dobije na kraju. Svi segmenti se uzimaju u proces evaluacije, neki od njih su: prijevoz, smještaj, hrana, gostoprimljivost, zadovoljstvo djece, nova saznanja, higijena, sadržaji i planirano vrijeme itd. Također, u ovom procesu veoma bitna su i mišljenja roditelja i učenika, odnosno njihovo zadovoljstvo ili nezadovoljstvo školom u prirodi. U nekim školama evaluaciju vrši stručni tim, dok u nekim drugima evaluacija se vrši na stručnim aktivima.

5.2. Analiza i interpretacija odgovora dobivenih polustrukturiranim intervjuom

U istraživanju su također učestvovali i pedagozi, odnosno pedagogice sa područja Općine Ilidža. Intervjuirano je ukupno pet pedagogica iz osnovnih škola.

Htjeli smo da istražimo ulogu pedagoga u pripremi i programiranju rada škole u prirodi. Na osnovu intervjua ustanovili smo da pedagozi uglavnom vrše ulogu koordinatora između Škole, Ministarstva, Općine, roditelja i razrednika koji vodi djecu u školu u prirodi. Njihova uloga je uglavnom organizacijske prirode te su zaduženi da prate zakonske norme prilikom pripremanja i realizacije škole u prirodi ali i da rješavaju probleme sa roditeljima koji ne dozvoljavaju da njihova djeca pohađaju školu u prirodi.

Drugo pitanje koje je postavljeno pedagogicama odnosilo se na načine na koje pedagogice pomažu u realizaciji škole u prirodi. Ispitanice su rekle da učestvuju u kreiranju sadržaja za učenike, prate realizaciju škole u prirodi, i najznačajnija uloga im je pomoć prilikom problema bilo sa učenicima, roditeljima ili organizatorima. Dakle, uloga pedagoga se ponovo svodi na rješavanje problema prilikom organizacije škole u prirodi.

Vrlo bitna je infrastruktura škole za izvođenje nastave u školi u prirodi. Sve intervjuirane pedagogice tvrde da naše škole ne posjeduju infrastrukturu za izvođenje ovakve nastave. Ovaj stav također imaju i učiteljice.

Pedagogice, kao i ispitane učiteljice za prednosti škole u prirodi navode manju opterećenost učenika, zdravije okruženje, mogućnost praktične nastave, učenje u prirodi.

Prema mišljenju pedagoga najveće i najčešće prepreke u realizaciji škole u prirodi su materijalne, odnosno novčane te druga najveće prepreka su roditelji. Mnogi učenici ne mogu da priušte odlazak u školu u prirodi te sa na razne načine pokušava skupiti novac za učenike koji nemaju novca. Takvi učenici se osjećaju veoma neprijatno što utiče na njihovo samopouzdanje ali i socijalizaciju. Čak i ako je škola u prirodi besplatna materijalna situacija pogađa takve učenike jer se razlikuju od drugih učenika i u načinu odjevanja i u materijalu koji donese u školu isl. Druga najveća i najčešća prepreka u realizaciji škole u prirodi su dozvole roditelja. Mnogi roditelji smatraju da su njihova djeca premala za odvajanje od njih. Takvi roditelji često ne dozvoljavaju svojoj djeci ni izlete a ni školu u prirodi. Ukoliko i dozvole da njihovo dijete ide, prave probleme učiteljicama te ih stalno zovu na telefon ili čak i dolaze na mjesto gdje se održava škola u prirodi. Pedagogice smatraju da dolazak roditelja u školu u

prirodi donosi negativne posljedice na njihovu djecu ali i na ostale učenike koji također imaju anksioznost prilikom odvajanja od roditelja te kada vide roditelje drugih učenika često požele da su i njihovi roditelji tu što dovodi do plača i stresa takvih učenika.

Ispitanice smatraju da je mnogo pozitivnih efekata škole u prirodi na učenike, ali najzastupljeniji su: djeca se socijalizuju, osjeća se veća prisnost između učenika ali i veća prisnost sa učiteljicom, učenici praktično primjenjuju znanja koja stiču u učionicama, samostalniji su, hrabriji, imaju više samopouzdanja u sebe. Negativni efekti su: teškoće prilikom povratka u školske klupe, razigranost ostaje prisutna duže vrijeme, teže se vraćaju na pravila ponašanja u učionici. Pedagogice primjećuju iste ili slične pozitivne i negativne efekte na učenike kao i učiteljice.

Evaluacija se radi na osnovu pismenih i usmenih izvještaja učiteljica koje vode djecu u školu u prirodi. Također agencije koje vode djecu u školu u prirodi daju svoje izvještaje, usmeno ili pismeno. Na sjednicama Odjeljenjskih vijeća se evaluira škola u prirodi te se izvještaj predoči Nastavničkom vijeću. U evaluaciji učestvuju i pedagozi. Također, ocjene učenika koji su pohađali školu u prirodi je jedan od pokazatelja da li su rezultati dobri ili ne. Dakle, evaluaciju uglavnom vrši tim koji je provodio školu u prirodi a po pravilu tim se sastoji od učitelja koji su vodili djecu u školu u prirodi, članovi agencije, uprava škole, pedagog i Nastavničko vijeće, na osnovu portofolija koji se dobije na kraju. Svi segmenti se uzimaju u proces evaluacije, neki od njih su: prijevoz, smještaj, hrana, gostoprimljivost, zadovoljstvo djece, nova saznanja, higijena, sadržaji i planirano vrijeme itd. Također, u ovom procesu veoma bitna su i mišljenja roditelja i učenika, odnosno njihovo zadovoljstvo ili nezadovoljstvo školom u prirodi. U nekim školama evaluaciju vrši stručni tim, dok u nekim drugima evaluacija se vrši na stručnim aktivima.

Materijalna situacija nekih učenika ne dozvoljava da oni pohađaju školu u prirodi. Ipak čak i ako se skupe pare pojedini roditelji ne dozvoljavaju odlazak njihove djece u školu u prirodi. Dakle prema odgovorima pedagoga ali i iz ankete za učiteljice može se zaključiti da školu u prirodi ipak ne pohađaju sva djeca te da je materijalna situacija jedan od ključnih faktora za izvođenje uspješne škole u prirodi.

Na pitanje o načinu kontinuiranog rada za učenike koji ne idu u školu u prirodi dobili smo slične odgovore. Uglavnom se učenicima daju referati, prezentacije ili panoji na određenu temu koja se obrađuje u školi u prirodi. Privatne škole imaju obezbjeđenu nastavu u školi za

učenike koji nisu u školi u prirodi. Na osnovu razgovora sa pedagozima utvrđene su razlike između državnih i privatnih škola prilikom organizovanja rada za učenike koji ne pohađaju školu u prirodi. U privatnim školama se organizuje nastava za učenike koji ne idu u školu u prirodi dok se u državnim školama rad ovih učenika uglavnom svodi na samostalan rad npr.prave se panoji ili prezentacije na određene teme. Nerijetko učenici koji nisu u školi u prirodi nemaju nikakvih zadataka da nadoknade gradivo koji ostali učenici usvajaju u školi u prirodi.

Pedagogice smatraju da je škola u prirodi izuzetno dobar način nastave, ako je dobro osmišljena. Pedagogice se također slažu sa učiteljicama da bi pomoćno osoblje bilo od velike pomoći prilikom realizacije škole u prirodi i više sportskih aktivnosti.

6. ZAKLJUČAK

Škola u prirodi ima brojne prednosti u odnosu na nastavu u učioničkom prostoru jer omogućava stjecanje znanja u novim uvjetima koji više odgovaraju dječjim razvojnim karakteristikama i načinima prirodnog i spontanog učenja. Nastava u prirodi može podrazumijevati obradu novog nastavnog sadržaja, ali i ponavljanje sadržaja prirode i društva.

Priprema učitelja za školu u prirodi započinje sa izradom programa rada škole u prirodi, u čijoj izradi osim razrednih učitelja sudjeluju i nastavnici tjelesno-zdravstvene kulture, nastavnici likovne kulture, nastavnici muzičke kulture, učitelj i pedagog. I pored obimnih priprema plan i program rada škole u prirodi se mora i treba prilagođavati svakodnevnim uslovima te interesima učenika da bi se uspješno ostvario cilj škole u prirodi ali i da bi se kod djece razvile pozitivne karakteristike ličnosti koje će doprinjeti većoj povezanosti sa svojim vršnjacima.

U BiH je škola u prirodi organizirana kao povremeni boravak učenika u prirodi s ciljem ostvarivanja redovnog nastavnog programa četvrtog / petog razreda osnovne škole. Ciljevi i zadaci škole u prirodi obrađuju se s obzirom na dob, zdravstvene potrebe i interese učenika, a nastavni sadržaji i aktivnosti zavise o mjestu boravka. Škola u prirodi ne podrazumjeva bilo koji vid izvanučioničke nastave. Škola u prirodi nije izlet te zahtjeva mnogo veću angažiranost učitelja ali i roditelja i ostalih saradnika.

U istraživanju smo došli do činjenica da se u školi u prirodi mnogo više ostvaruje interdisciplinarnost, odnosno da se povezuju sadržaji različitih predmeta u smislene cjeline. U školi u prirodi se također djeca uče rješavanju problema opet koristeći interdisciplinarnost. Učenici nigdje ne primjenjuju stečena znanja u učionicama kao što to rade za vrijeme boravka u školi u prirodi.

Ono što je najvažnije jeste da su učenici mnogo manje opterećeni prilikom boravka u školi u prirodi. Svjesni smo činjenice da su učenici zaista mnogo opterećeni nastavnim sadržajima. Škola u prirodi ne samo da olakša učenicima već u tom procesu djeca uče čak i više jer su u direktnom kontaktu sa prirodom i mogu da vide ili osjete sve ono što samo teorijski čuju u učionicama.

Kao i u svakoj nastavi pa i prilikom izvođenja nastave u školi u prirodi postoje mnoge prednosti ali i ograničenja. Nažalost, naše škole ne posjeduju infrastrukturu za izvođenje ovakve

nastave. Materijalno stanje učenika ali i školstva nije u mogućnosti priuštiti sve ono što učiteljicama i školama treba da bi škola u prirodi ostvarila sve pedagoške i didaktičke ciljeve. Učitelji su uglavnom veoma opterećeni prilikom izvođenja škole u prirodi i sva odgovornost i za sigurnost djece ali i za neostvarenost ciljeva se prebacuje na njih. Škola u prirodi bi bila mnogo učinkovitija ako bi proces planiranja trajao duži vremenski period, ako bi u školi u prirodi učestvovali i pedagozi, medicinsko osoblje ili drugi nastavnici koji mogu olakšati učiteljicama.

Na osnovu prikupljenih odgovora iz ankete, na osnovu razgovora sa pedagogicama te na osnovu relevantne literature došli smo do nekoliko zaključaka i time odgovorili na postavljene zadatke i istraživačka pitanja. Zaključci su slijedeći:

- *da se ostvaruje interdisciplinarnost i u izvođenju škole u prirodi, a koja se ogleda u povezivanju sadržaja različitih predmeta u logičke cjeline u funkciji rješavanja problema. Interdisciplinarnost je uglavnom prisutna kod primjenjivanje znanja stečenih u učionici na praktične zadatke.*
- *da se odgojno obrazovne aktivnosti odvijaju u uglavnom u grupama, ali da primjena metode i oblika rada uglavnom zavisi od situacije i raspoloženja učenika ali i drugih faktora*
- *da učenici s radošću prihvataju školu u prirodi*
- *da se programi moraju pripremiti okvirno ali da se moraju prilagođavati realnoj situaciji*
- *da postoje mnoga ograničenja ali i koristi u izvođenju škole u prirodi.*

Prvi zadatak istraživanja je bio da se utvrde osnovne karakteristike škole u prirodi na osnovu relevantne literature. U teorijskom djelu rada smo opisali osnovne pojmove koji opisuju metodičko didaktičke karakteristike škole u prirodi. Na osnovu relevantne literature definisali smo pojam Škola u prirodi i utvrdili smo osnovne karakteristike škole u prirodi. Zatim, opisali smo proces planiranja škole u prirodi, zakonsku osnovu za realizaciju škole u prirodi, značaj škole u prirodi, realizaciju nastave u školi u prirodi, te na koji način se organizira slobodno vrijeme učenika prilikom boravka u školi u prirodi. Škola u prirodi pomaže da se znanja stečena u učionicama prenose na svakodnevne situacije. S druge strane, znanja stečena u školi u prirodi se više primjenjuju u praksi. Ono što se u literaturi navodi kao neophodno za uspješnu realizaciju škole u prirodi, prema odgovorima iz ankete i na osnovu intervjua može se zaključiti da je u praksi drugačije važnosti. Npr. u literaturi, pa i u Pravilniku o organizaciji i realizaciji

izleta, studijskih posjeta, ekskurzija, kampovanja/logorovanja, društveno/korisnog rada, škole u prirodi i drugih oblika odgojno – obrazovnog rada u osnovnoj i srednjoj školi, dosta važnosti se pridaje planiranju, odnosno pripremanju nastavnih sadržaja, metoda isl. U praksi nametanje planiranja otežava rad i nastavu u Školi u prirodi.

U školi u prirodi svaki učenik bi trebao biti uključen u određene aktivnosti i pri izvršavanju ovih aktivnosti kod učenika će se razviti zadovoljstvo i pozitivan odnos prema drugim učenicima i zadacima. Rad može biti i cilj i sredstvo odgoja. Rad pomaže da mlade ljude pripremimo za društveno radne zadatke da kod njih razvijemo pozitivne osobine ličnosti. Škola u prirodi je veoma važna jer također podstiče razvoj moralnog odgoja.

Istraživanjem smo htjeli utvrditi specifičnosti procesa planiranja i programiranja škole u prirodi. U procesu planiranja i programiranja škole u prirodi sve učiteljice prolaze kroz iste ili slične faze. Prilikom planiranja i programiranja se javljaju mnogi problemi koji otežavaju uspješnu realizaciju. Ono što je primjećeno na osnovu odgovora iz ankete i na osnovu intervjua je da učiteljice prilikom planiranja i programiranja doživljavaju opterećujućim to što se škola u prirodi mora planirati na osnovu zakonskih normi ali i uzrasta učenika dok su pedagogice više opterećene saradnjom sa roditeljima koji prave probleme ili ne žele da njihovo dijete pohađa školu u prirodi. Na osnovu intervjua utvrđeno je da pedagozi uglavnom vrše ulogu koordinatora između Škole, Ministarstva, Općine, roditelja i razrednika koji vodi djecu u školu u prirodi. Njihova uloga je uglavnom organizacijske prirode. Pedagozi učestvuju u kreiranju sadržaja za učenike, prate realizaciju škole u prirodi, i najznačajnija uloga im je pomoć prilikom problema bilo sa učenicima, roditeljima ili organizatorima. Dakle, iz odgovora iz ankete i intervjua se može zaključiti da se proces planiranja ne može vršiti bez upućenosti roditelja. Učiteljice pripremaju plan rada za svaki dan boravka djece u školi u prirodi ali da se planirano mora prilagođavati mjestu i situacijama za vrijeme realizacije škole u prirodi.

Učiteljice navode da bi im za pripremu i realizaciju škole u prirodi mnogo pomoglo ako bi imale prateće osoblje npr. pedagoge, psihologe, asistente u nastavi. Zatim, više sportskih igara, raznovrsnije sadržaje iz sporta te usavršavanje i edukacije na temu škole u prirodi. Pedagogice također smatraju da bi dodatno osoblje doprinjelo boljoj realizaciji nastave u školi u prirodi.

Istraživanjem smo također htjeli da ispitamo načine realizacije škole u prirodi, odnosno koji su to najveći izazovi u realizaciji nastave u školi u prirodi, šta bi bilo dobro razviti kao dodatnu kompetenciju kod učiteljica i učenika za kvalitetniju realizaciju škole u prirodi, zatim koje se metode i oblici rada koriste u školi u prirodi, i na kraju šta bi školu u prirodi učinilo

učinkovitijom. Najveći izazov prilikom realizacije škole u prirodi prema odgovorima iz ankete je sigurnost djece, 17 ispitanika ili 45.94% ukupnog broja ispitanika smatra da je najveći izazov u realizaciji škole u prirodi sigurnost djece. Ispitanici navode da su djeca u ovim uzrastima previše razigrana i znatiželjna te žele da iskuse i probaju mnoge stvari koje ne smiju sa roditeljima. Većina učenika se prvi put odvaja od svojih roditelja što također otežava izvođenje škole u prirodi. Odvajanje od roditelja nekoj djeci stvara veliki stres i anksioznost te ne mogu ili ne žele da učestvuju u aktivnostima. Jedan od izazova je i da se realizuje sve planirano, što dovodi do toga da učiteljice moraju da prilagođavaju plan i program svakodnevnim situacijama.

Iz navedenih razloga učiteljice smatraju da im se trebalo dati više slobode pri realizaciji škole u prirodi i da samo izvođenje škole u prirodi ne zavisi od plana već od trenutne situacije i sposobnosti učenika. Većina ispitanika se također slaže da bi prisustvo pedagoga, psihologa i medicinskog osoblja uveliko pomoglo da se reducira strah kod učiteljica i briga za sigurnost učenika, u fizičkom ali i psihološkom smislu. Više sportskih aktivnosti također smatraju kao jedan od veoma bitnih činioca za uspješnu realizaciju škole u prirodi.

Na pitanje „Od kojih faktora najviše zavisi ostvarenost ciljeva škole u prirodi?“, 43,2% ispitanika je odgovorilo da je pogodnost mjesta u kome se realizuje škola u prirodi ključni faktor za ostvarenost ciljeva, 21,6% ispitanika smatra da je kompetentnost učitelja faktor od koga najviše zavisi ostvarenost ciljeva a 18,9% ispitanika smatra da je to organizacija agencija koje vode djecu u školu u prirodi. . Pogodnost mjesta uveliko i zavisi od organizacije agencija koje vode djecu u školu u prirodi. Mjesto mora biti pogodno i za planirane nastavne sadržaje ali pogodno i za uzrast učenika.

Također smo htjeli da istražimo koje metode i oblike rada učiteljice najviše koriste prilikom realizacije škole u prirodi. Uglavnom se koriste kombinovane metode i skoro ni jedna aktivnost se ne može svesti samo na jedan ili dva oblika rada. U zavisnosti od situacije biraju se metode i oblici rada koji bi u datom trenutku najbolje odgovarale da se ostvare ciljevi. Najviše se koristi grupni oblik rada, rad u paru i metoda demonstracije. Zatim, metoda praktičnih radova je veoma bitna i često se koristi prilikom realizacije nastave u školi u prirodi. Iznenadjuće je da u odgovorima možemo vidjeti da mnogo učiteljica koristi i frontalni oblik rada.

U većini odgovora gdje se traže informacije o realizaciji nastave u školi u prirodi učiteljice navode da bi bolja organizacija agencija, više sporta i pomoćno osoblje doprinjeli kvalitetnijoj školi u prirodi. Pedagogice također dijele isto mišljenje sa učiteljicama.

Četvrtim zadatkom smo htjeli da utvrdimo prepreke u realizaciji škole u prirodi. Jedan od najbitnijih faktora u realizaciji škole u prirodi je materijalna situacija učenika, 67,6% ispitanika tvrdi da materijalna situacija nekim učenicima ne dozvoljava da pohađaju školu u prirodi. Dakle, materijalna situacija učenika je jedan od bitnijih faktora koji utiču na to da ne mogu svi učenici pohađati školu u prirodi, iako je ona obavezan dio osnovnoškolskog obrazovanja.

Jedna od prepreka je i što se organizacija škole u prirodi i odgovornost za izvođenje nastave ali i sigurnost učenika uglavnom svodi samo na učiteljice.

Također, u većini škola ponude za mjesto gdje će se realizovati škola u prirodi se svode na iste lokacije što kod učenika razvija odbojnost prema samom konceptu ovakve nastave ali i kod nastavnika naročito ako već ranije nisu bili zadovoljni ostvarenim na specifičnoj lokaciji. Ispitanici, odnosno oko 44% ispitanika smatra da je pogodnost mjesta faktor od koga najviše zavisi ostvarenost ciljeva u školi u prirodi.

Tu su također neodgovornost agencija da ispoštuje dogovoreno, zatim pretjerana kontrola roditelja, stalno zvanje i ometanje, uslovi za rad na pojedinim lokacijama te anksioznost i stres i učenika i učiteljica. Kako je odgovornost jedino na učiteljicama mnoge aktivnosti ne mogu da se sprovedu iz straha za bezbjednost učenika.

Od ukupnog broja ispitanika, 64,9% ispitanika se izjasnilo da su manje opterećeni izvođenjem nastave u učionici a samo 16,2% ispitanika su manje opterećeni izvođenjem nastave u školi u prirodi.

Sve intervjuirane pedagogice tvrde da naše škole ne posjeduju infrastrukturu za izvođenje ovakve nastave. Ovaj stav također imaju i učiteljice..

Prema mišljenju pedagoga (također i učiteljica) najveće i najčešće prepreke u realizaciji škole u prirodi su materijalne, odnosno novčane te druga najveće prepreka su roditelji. Mnogi učenici ne mogu da priušte odlazak u školu u prirodi te se na razne načine pokušava skupiti novac za učenike koji nemaju novca. Takvi učenici se osjećaju veoma neprijatno što utiče na njihovo samopouzdanje ali i socijalizaciju. Čak i ako je škola u prirodi besplatna materijalna situacija pogađa takve učenike jer se razlikuju od drugih učenika i u načinu odjevanja i u materijalu koji donese u školu isl.

Druga najveća i najčešća prepreka u realizaciji škole u prirodi su dozvole roditelja. Mnogi roditelji smatraju da su njihova djeca premala za odvajanje od njih. Takvi roditelji često ne

dozvoljavaju svojoj djeci ni izlete a ni školu u prirodi. Ukoliko i dozvole da njihovo djete ide, prave probleme učiteljicama te ih stalno zovu na telefon ili čak i dolaze na mjesto gdje se održava škola u prirodi. Pedagogice smatraju da dolazak roditelja u školu u prirodi donosi negativne posljedice na njihovu djecu ali i na ostale učenike koji također imaju anksioznost prilikom odvajanja od roditelja te kada vide roditelje drugih učenika često požele da su i njihovi roditelji tu što dovodi do plača i stresa takvih učenika.

Istraživanjem smo također utvrdili načine evaluacije škole u prirodi. Za ovaj zadatak smo ispitali učitelje i pedagogice dvije stavke koje su bitne za evaluaciju, a to su :

- Na koje načine se evaluira cjelokupna škola u prirodi i ko sve učestvuje u tome?
- Na koje načine se ocjenjuju postignuća učenika u školi u prirodi?

Evaluaciju uglavnom vrši tim koji je provodio školu u prirodi a po pravilu tim se sastoji od učitelja koji su vodili djecu u školu u prirodi, članovi agencije, uprava škole, pedagog i Nastavničko vijeće, na osnovu portofolija koji se dobije na kraju. Svi segmenti se uzimaju u proces evaluacije, neki od njih su: prijevoz, smještaj, hrana, gostoprimljivost, zadovoljstvo djece, nova saznanja, higijena, sadržaji i planirano vrijeme itd. Također, u ovom procesu veoma bitna su i mišljenja roditelja i učenika, odnosno njihovo zadovoljstvo ili nezadovoljstvo školom u prirodi.

U nekim školama evaluaciju vrši stručni tim, dok u nekim drugima evaluacija se vrši na stručnim aktivima.

Postignuća učenika se uglavnom ocjenjuju najboljom ocjenom. Ocjenjuju se usmeno i pismeno. Učenici se prate u toku realizacije škole u prirodi, prate se njihove aktivnosti, te na osnovu svakodnevnog zapažanja i razgovora sa učenicima izvodi se konačna ocjena.

Evaluacija se radi na osnovu pismenih i usmenih izvještaja učiteljica koje vode djecu u školu u prirodi. Također agencije koje vode djecu u školu u prirodi daju svoje izvještaje, usmeno ili pismeno. Na sjednicama Odjeljenskih vijeća se evaluira škola u prirodi te se izvještaj predoči Nastavničkom vijeću. U evaluaciji učestvuju i pedagozi. Također, ocjene učenika koji su pohađali školu u prirodi je jedan od pokazatelja da li su rezultati dobri ili ne.

U nekim školama evaluaciju vrši stručni tim, dok u nekim drugima evaluacija se vrši na stručnim aktivima. Materijalna situacija nekih učenika ne dozvoljava da oni pohađaju školu u prirodi. Ipak čak i ako se skupe pare pojedini roditelji ne dozvoljavaju odlazak njihove djece u

školu u prirodi. Dakle prema odgovorima pedagogica ali i iz ankete za učiteljice može se zaključiti da školu u prirodi ipak ne pohađaju sva djeca.

Pretpostavili smo da postoje mnogobrojne koristi od škole u prirodi. Istraživanjem smo htjeli da ispitamo koji su to pozitivni ali i negativni efekti škole u prirodi na učenike, da li se učenici osjećaju zadovoljni i srećni prilikom boravka u školi u prirodi, da li su učenici rasterećeniji prilikom nastave u školi u prirodi ili prilikom nastave u učionici, da li učenici češće primjenjuju znanja stečena u školi u prirodi od znanja stečenog u učionici te koje su to najveće promjene koje učiteljice primjećuju na svojim učenicima.

Prednosti:

- 97,3% ispitanika smatra da se prilikom boravka u školi u prirodi učenici osjećaju sretno i zadovoljno
- 97,3% ispitanika smatra da su učenici rasterećeniji u školi u prirodi u odnosu na školu u učionicama
- 67,6% ispitanika smatra da učenici bolje primjenjuju znanja i vještine stečene u školi u prirodi nego one stečene u učionicama
- Učenici se bolje socijalizuju
- Više su samostalni
- Organizovaniji su
- Gradivo primjenjuju praktično
- Više se povezuju međusobno ali i sa učiteljicom
- Razvijaju povjerenje, više su usmjereni jedni na druge
- Zadovoljstvo jer su uspjeli nešto bez roditelja
- Odmorniji su
- Timski nastrojani
- Više istražuju
- Slobodnija komunikacija
- Jača im se samopouzdanje

Pedagogice uglavnom imaju isto mišljenje kada su u pitanju prednosti škole u prirodi. Manja opterećenost učenika, zdravije okruženje, mogućnost praktične nastave, učenje u prirodi su stavovi koje pedagogice dijele sa učiteljicama kada su u pitanju pozitivni efekti Škole u prirodi na učenike.

Dakle postoje mnogobrojne prednosti škole u prirodi ali i nedostaci. Nedostaci se uglavnom odnose na organizaciju škole u prirodi ali i na nezadovoljstvo i brigu nastavnika. Neki od nedostataka su:

- Školu u prirodi ne mogu pohađati djeca lošijeg materijalnog stanja
- Učitelji osjećaju veliki strah za bezbjednost djece
- Sva odgovornost je na učiteljicama
- Lokacija nije uvijek pogodna za školu u prirodi
- Nedostaje sportskih aktivnosti
- Kontrola roditelja
- Korištenje mobitela prilikom boravka u školi u prirodi
- 64,9% ispitanih učiteljica tvrdi da je manje opterećena prilikom realizacije nastave u učionicama

Pedagozi su nbrojali negativne efekte koje škola u prirodi ostavlja na učenike. Neki od njih su: teškoće prilikom povratka u školske klupe, razigranost ostaje prisutna duže vrijeme, teže se vraćaju na pravila ponašanja u učionici.

Na osnovu razgovora sa pedagozima utvrđene su razlike između državnih i privatnih škola prilikom organizovanja rada za učenike koji ne pohađaju školu u prirodi. U privatnim školama se organizuje nastava za učenike koji ne idu u školu u prirodi dok se u državnim školama rad ovih učenika uglavnom svodi na samostalan rad npr.prave se panoji ili prezentacije na određene teme. Nerijetko učenici koji nisu u školi u prirodi nemaju nikakvih zadataka da nadoknade gradivo koji ostali učenici usvajaju u školi u prirodi.

Zaključci na osnovu postavljenih istraživačkih pitanja su:

Škola u prirodi se uglavnom izvodi u timskim i grupnim oblicima rada. Učiteljice po potrebi koriste i frontalni oblik rada. Na osnovu prikupljenih podataka iz ankete škola u prirodi se ne može svesti samo na određeni oblik rada. Učiteljice prilagođavaju metode i oblike rada u zavisnosti od situacije, raspoloženja učenika, mjesta i drugih faktora. Uglavnom se koriste kombinovane metode i skoro ni jedna aktivnost se ne može svesti samo na jedan ili dva oblika rada.

- 32 % ispitanika koristi kombinovane metode u zavisnosti od situacije biraju se metode i oblici rada koji bi u datom trenutku najbolje odgovarale da se ostvare ciljevi.

- 16,2% ispitanika najviše koristi grupni oblik rada,
- 21,62% ispitanika najviše koristi metodu razgovora i metoda demonstracije.
- 16,2% ispitanika najviše koristi metoda praktičnih radova prilikom realizacije nastave u školi u prirodi.

Pod ostale metode i oblike rada u nastavi ispitanici su navodili frontalni oblik rada, dedukciju, eksperiment, rad u paru.

Učenici prihvataju s radošću školu u prirodi. Na osnovu ankete utvrđeno je da radost učenika često dovodi do jednog oblika euforije kod učenika te ta euforija otežava rad učiteljicama. Često se javlja i neposlušnost. Iako većina učenika prihvata školu u prirodi s radošću važno je napomenuti da postoje i učenici koji školu u prirodi doživljavaju stresno te se kod takvih učenika javlja anksioznost, uglavnom separaciona zbog odsustva roditelja. Na osnovu ankete i intervjua utvrđeno je da učenici različito doživljavaju školu u prirodi ali većina učenika doživljava školu u prirodi s radošću, 97,3% ispitanih učiteljica tvrdi da se učenici osjećaju srećno i zadovoljno i da s radošću prihvaćaju školu u prirodi.

Nastavnici, iako imaju unaprijed pripremljen plan i program rada za školu u prirodi svakodnevno se prilagođavaju realnoj situaciji. Prije svega važno je napomenuti da učiteljice smatraju da im je potrebno više slobode prilikom same izvedbe i realizacije škole u prirodi, 24,32% ispitanih učiteljica smatra da im treba više slobode prilikom realizacije škole u prirodi. Učiteljice unaprijed imaju pripremljen plan i program rada za školu u prirodi ali ga svakodnevno prilagođavaju realnoj situaciji. Prilagođavanje najviše zavisi od mjesta gdje se održava škola u prirodi, raspoloženja učenika za rad ali i od mnogih drugih faktora, npr. vremenskih. Interesi učenika prilikom boravka u školi u prirodi variraju od sata do sata te je vrlo teško pridržavati se već planiranog plana i pribjegava se prilagođavanju. Ukoliko se učenicima nameće neka aktivnost za koju u datom momentu nisu zainteresovani to prema anketi ruši cijeli koncept kreativnosti, igre, veselja i inovativnosti svakog djeteta te koncept škole u prirodi gubi smisao.

Iz svega navedenog proizilazi da učiteljice imaju pripremljen plan i program ali ga moraju svakodnevno prilagođavati. Učiteljice i pedagogice smatraju da je veoma važno da plan i program prilikom organizacije i izvedbe škole u prirodi bude veoma fleksibilan te da se prilagođava djeci a ne sistemu.

Postoje mnogobrojna ograničenja za izvođenje nastave u školi u prirodi. Prema ispitanicima, iako je škola u prirodi jedan od poželjnijih načina izvođenja nastave, ipak veoma zahtjevna te kao takva iziskuje jako dobru organizaciju i dobre kompetencije nastavnika. Anketom je utvrđeno da postoje mnogobrojna ograničenja za izvođenje škole u prirodi. Pobjerat ćemo one koji se najviše ponavljaju.

- Materijalna ograničenja

Postoje učenici koji ne mogu da pohađaju školu u prirodi zbog materijalne situacije u porodici. Čak iako se prikupi novac za ovu djecu, škola u prirodi zahtjeva dodatnu opremu, hranu isl., koju ovakva djeca ne mogu priuštiti.

Učiteljice također smatraju da bi više novca doprinjelo boljem izvođenju i uspješnijem postizanju ciljeva u školi u prirodi. Sa više novca mogli bi se koristiti bolji materijali u nastavi, također agencije koje vode djecu i učiteljice u školi u prirodi bi imale bolje ponude koje uključuju više sadržaja za djecu, sa više animatora isl.

- Pogodnost mjesta izvođenja škole u prirodi

Čak 43.2% ispitanika pogodnost mjesta izvođenja škole u prirodi smatra kao jednim od bitnih faktora za izvođenje škole u prirodi. Pogodno mjesto mora da sadrži teren za učenje, igru, razonodu, odmor. Učiteljice također tvrde da se mjesto izvođenja škole u prirodi održava uglavnom na istim mjestima što učenicima koji su već pohađali školu u prirodi izaziva zasićenost te dovodi do dosade i nezainteresovanosti.

- Opterećenost nastavnika

Kada se govori o ograničenjima za izvođenje nastave u školi u prirodi opterećenost nastavnika je jako prisutna. Iako se većina učenika osjeća mje opterećeno prilikom nastave u školi u prirodi čak 64,9% učiteljica se osjeća opterećeno prilikom izvođenja nastave u školi u prirodi u odnosu na nastavu u učionicama. Na osnovu odgovora iz ankete učiteljice smatraju da je sva odgovornost škole u prirodi na učiteljicama. Više sportskih aktivnosti, veća angažovanost animatora, dodatno osoblje npr.pedagog, psiholog, medicinska sestra isl., bi umanjila opterećenost učiteljica. Najveći pritisak učiteljicama stvara odgovornost za sigurnost djece.

- Organizacija agencija koje vode učenike u školu u prirodi i roditelji

Na osnovu odgovora iz ankete ali i razgovora sa pedagozima organizacija agencija i roditelji su još jedan od bitnijih faktora koji ograničavaju uspješnu realizaciju škole u prirodi. Agencije koje vode djecu u školu u prirodi često ne ispoštuju ono što ponude školama prilikom odabira agencija. Animatori također većinom nemaju pedagošku kompetenciju u radu sa učenicima.

- Roditelji učenika

Roditelji učenika sve više zahtjevaju od učitelja da ih se vrlo često informiše o svemu što se radi u školi u prirodi. Takvi roditelji nerijetko jako ometaju nastavu u školi u prirodi na način da vrlo često zovu učiteljice pa čak jako često i dolaze na mjesta gdje se izvodi škola u prirodi. Ovakvi roditelji stvaraju velike probleme koji se uglavnom očituju u tome da ostali učenici manjeg uzrasta također počnu da osjećaju želju za njihovim roditeljima te počnu da budu tužni. Pedagozi jako često imaju razgovore sa ovakvim roditeljima ali njihova prezaštitnička priroda im ne dozvoljava da uvide zašto odlazak na mjesto škole u prirodi ne donosi dobre rezultate ni njihovoj djeci ni ostalim učenicima. Ovakav pristup roditelja često dovodi i do toga da njihova djeca ne uspiju u procesu socijalizacije i često to ostavlja posljedice koje se očituju čak i na odlazak na izlete gdje se javlja separaciona anksioznost kad roditelji nisu prisutni.

Postoje roditelji koji ne dozvoljavaju svom djetetu ili djeci da pohađaju nastavu u školi u prirodi iako im je materijalna situacija dobra. Na osnovu razgovora sa pedagogicama sve više je roditelja koji zbog „vjerskih ubjeđenja“ ne dozvoljavaju djeci odlazak u školu u prirodi, naročito djevojčicama.

Iz navedenog može se zaključiti da postoje mnoga ograničenja za izvođenje uspješne nastave u školi u prirodi.

Postoje i mnoge prednosti i pozitivni efekti na učenike koji se manifestuju u toku izvođenja i nakon realizacije nastave u školi u prirodi. Čak 97,3% ispitanika smatra da su učenici rasterećeniji, srećni i zadovoljni u školi u prirodi. Jako bitan faktor je i taj što djeca provode više vremena na čistom zraku, jer sve više učenika je zatvoreno u kući i provode jako puno vremena koristeći mobitele. Uče i trude se da brinu o sebi, postaju samostalniji i veoma su ponosni kada urade nešto bez roditelja. Također, praktično primjenjuju naučeno gradivo iz učionice. Raspoloženi su. Nakon realizacije nastave u školi u prirodi, pri povratku u učionice osjeća se veća bliskost i povezanost među učenicima ali i veća bliskost učenika sa učiteljicama. Socijalizirani su i sigurniji u sebe, 67,65 ispitanika smatra da učenici bolje primjenjuju znanja

stečena u školi u prirodi. Pedagogice imaju većinom iste stavove kada se govori o pozitivnim efektima škole u prirodi na djecu.

Iz svega navedenog možemo zaključiti da škola u prirodi pomaže učenicima da se osamostaljuju te podiže njihov nivo samopouzdanja.

Način realizacije škole u prirodi te ostvarenost ciljeva uglavnom zavise od ograničenja za izvođenje škole u prirodi a koje smo već opisali u prethodnim segmentima rada. Anketom je utvrđeno da postoje mnogobrojna ograničenja za izvođenje škole u prirodi. Ostvarivost ciljeva najviše zavisi od mjesta izvođenja škole u prirodi, opterećenosti nastavnika, organizacije agencija, materijalne situacije učenika ali i škola. Ono što nismo spomenuli prije a veoma je važan faktor koji doprinosi uspješnoj realizaciji škole u prirodi i ostvarivosti ciljeva su svakako i kompetencije učiteljica koje vode djecu u školu u prirodi.

Čak 53.2% ispitanika pogodnost mjesta izvođenja škole u prirodi smatra kao jednim od bitnih faktora za izvođenje škole u prirodi.

Iako se većina učenika osjeća mje opterećeno prilikom nastave u školi u prirodi čak 64,9% učiteljica se osjeća opterećeno prilikom izvođenja nastave u školi u prirodi u odnosu na nastavu u učionicama.

Materijalna situacija učenika je još jedno od ograničenja za izvođenje uspješne škole u prirodi, 67,6% ispitanih učiteljica, sve pedagogice koje su učestvovala u istraživanju je potvrdilo da zbog materijalne situacije neki učenici ne mogu pohađati školu u prirodi.

Organizacija agencija koje vode učenike u školu u prirodi i roditelji. Na osnovu odgovora iz ankete ali i razgovora sa pedagogima organizacija agencija i roditelji su još jedan od bitnijih faktora koji ograničavaju uspješnu realizaciju škole u prirodi.

Postoje roditelji koji ne dozvoljavaju svom djetetu ili djeci da pohađaju nastavu u školi u prirodi iako im je materijalna situacija dobra. Ali postoje i roditelji koji stalno ometaju učiteljice ili dolaze u školu u prirodi i nadgledaju način realizacije.

Većina ispitanika, odnosno 58,8 % ispitanika su vodili djecu više od tri puta u školu u prirodi te smatraju da su dovoljno kompetentni za izvođenje nastave u školi u prirodi ali da postoji veliki broj učiteljica koje nisu i koje bi trebale da se edukuju na ovom polju. Učiteljice i

pedagogice koje su učestvovala u istraživanju smatraju da naše škole ne posjeduju infrastrukture pogodne za školu u prirodi.

Prema odgovorima iz ankete i intervjua škole nemaju neki ustaljeni šablon prilikom evaluiranja škole u prirodi. U evaluaciji ostvarenih rezultata učestvuju nastavnici koji su realizovali školu u prirodi, agencija, uprava škole, Nastavničko vijeće, aktivisti, roditelji. U nekim školama evaluacija se odvija na nivou aktiva uz pomoć pedagoga koji prikuplja informacije od roditelja i razgovora sa agencijom koja je vodila djecu u školu u prirodi. U drugim školama nastavnici koji su vodili učenike prezentuju izvještaj Nastavničkom vijeću te se na taj način radi evaluacija. U obzir se uzimaju i ocjene učenika i zadovoljstvo roditelja.

Ono što je zajedničko za sve škole je to da evaluaciju rade učiteljice koje su direktno učestvovala u školi u prirodi. U obzir se uzima sve, od materijalnih činioca kao što su npr. hrana, smještaj, higijena, sadržaji, vrijeme pa do onih psiholoških kao što su zadovoljstvo/nezadovoljstvo učenika, roditelja, učitelja i usvojeni sadržaji. Sve nabrojano doprinosi da li će biti ostvareni ciljevi škole u prirodi ili ne.

Čovjek je društveno biće koje može živjeti i raditi samo u društvu. Učenike treba pripremati da žive u zajednici i treba ga formirati kao ljudsko biće. To se postiže socijalizacijom a ostvaruje se zajedničkim životom među ljudima. Također, veoma je bitno razviti kod učenika pozitivan odnos prema radu. Škola u prirodi je oblik nastave gdje se kod učenika mogu razviti osobine kao što su samostalnost, timska nastrojenost ali i razviti osjećaj za druge te pomoći u socijalizaciji. Socijalizacijom osoba stiče veliki fond znanja, vještina, navika i razvija veoma složene osobine i sposobnosti i stiče sve one kvalitete koji je suštinski razlikuju od drugih jedinki.

7. PREPORUKE ZA USPJEŠNIJU REALIZACIJU ŠKOLE U PRIRODI

Škola u prirodi ne bi trebala biti ograničena „normama i aktima“ kao što su ograničenost planiranim programom. Bilo bi poželjno da se revidiraju pravilnici i zakonski akti koji na neki način ograničavaju uspješno izvođenje škole u prirodi. Svako mjesto i svaka situacija iziskuje određeno prilagođavanje. Zbog toga unaprijed planirani i ograničeni programi škole u prirodi ne bi trebali biti jedino što treba biti ostvareno. Ono što je puno bitnije jeste da se učenici osjećaju srećni, zadovoljni i da stiču znanja ali je bitno da se i učiteljice osjećaju slobodnije u izvođenju nastave u školi u prirodi.

Jedna učiteljica mora da brine za veći broj učenika što uveliko otežava kvalitetnu izvedbu nastavnih sadržaja jer brineći za sigurnost učenika često neke aktivnosti se i ne izvode. Učiteljice zbog toga i doživljavaju školu u prirodi kao veoma stresnu i opterećujuću. Idealno bi bilo da se broj djece u grupama smanji, odnosno da više učiteljica brine o jednoj grupi. Također, jako poželjno je i prateće osoblje. Npr., pedagozi često ostaju u školi za vrijeme škole u prirodi i uglavnom rade administrativne poslove. Pedagozi bi također trebali biti aktivni učesnici u izvođenju škole u prirodi.

Učenici pri prvom odlasku u školu u prirodu budu uzbuđeni. Nažalost, mjesto odabira škole u prirodi i aktivnosti često kod učenika izazovu dosadu što rezultira negodovanju ponovnog odlaska. Mjesto za izvođenje nastave u školi u prirodi bi trebalo da bude u skladu sa vremenom u kojem učenici žive. Često su mjesta za izvođenje ovakve nastave zastarila i nemaju dobru infrastrukturu niti sadržaje koji će učiniti boravak djece u prirodi zanimljivijim.

U vrijeme kada je tehnologija toliko napredovala i u vrijeme kada učenici od ranog uzrasta imaju pristup tehnologiji, treba se dodatno potruditi prilikom osmišljavanja aktivnosti koje bi djecu potaknule da se raduju boravku u prirodi. Vrlo je bitno da se potencira važnost škole u prirodi naročito u vrijeme kada je tehnologija i multimediji jedino što djecu interesuje. U školi u prirodi bi trebalo barem u nekoliko navrata dozvoliti korištenje tehnologije. Učenici će puno više naučiti ukoliko nastavna sredstva i pomagala prate kako uzrast učenika tako i vrijeme u kojem djeca žive (npr. djeca mogu instalirati aplikaciju kompasa te na taj način učiti određivanje strana svijeta. Zatim ih postepeno naučiti kako da bez telefona odrede strane svijeta itd., ili zadati djeci da kući uz pomoć interneta istraže područje u koje idu u školu u prirodu pa da zajedno traže određene karakteristike mjesta koje su prije toga našli na internetu itd.)

Prilikom odabira agencija voditi računa o animatorima ali i zabavnim sadržajima koji su planirani za školu u prirodi. Od zabavnih sadržaja i slobodnog vremena u školi u prirodi također zavisi da li će učenici zavoliti odlazak u prirodu ili ne.

Dakle, škola u prirodi ne samo da je dobra u odgojno – obrazovnom segmentu, već kroz školu u prirodi možemo doprinjeti da djeca zavole odlazak u prirodu te ih na taj način odvojiti barem na kratko od računara i telefona. Škola u prirodi može doprinjeti i da roditelji počnu provoditi više vremena sa djecom u prirodi. Dakle, škola u prirodi zaista može ostaviti veliki trag u životu učenika i djetinstvu uopšte.

LITERATURA

1. Anđić, D., (2007.), Učenje i poučavanje prirode i društva na otvorenim prostorima. Metodčki obzori.
2. Ajanović, Dž.i Stevanović, M.,(2004.), Metodika vannastavnih aktivnosti učenika, Zenica, Pedagoška akademija Zenica
3. Bauman, Z., (1984.), Kultura i društvo, Prosveta, Beograd.
4. Berk, L. E., (2008.), Psihologija cjeloživotnog razvoja. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Berk, L., (2007.), Psihologija cjeloživotnog razvoja, Zagreb: Slap.
6. Bognar, L., Matijević, M., (1993.), Didaktika, Školska knjiga, Zagreb..
7. Britton, L., Montessori, M., (2000.), Učenje kroz igru. Zagreb. Hena Com.
8. Bunčić-Napan, K., Ivković, Đ., Janković, J., Penava-Pejčinović, A., (1998.), Igram do sebe., Alinea, Zagreb.
9. Cohen, L., Manion, L., Morison, K., (2007.), Metode istraživanja u obrazovanju., Naklada Sklap, Zagreb
10. De Zan, I., (2000.), Metodika nastave prirode i društva. Školska knjiga, Zagreb.
11. Desforges, C., (2001.), Uspješno učenje i poučavanje. Zagreb: Educa.
12. Eljkonjin, D. B., (1978.), Psihologija dječije igre, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
13. Filipović, M., (2004.), Metodologija znanosti i znanstvenog rada, Sarajevo: Svjetlost
14. Fulgosi, A., (1997.), Psihologija ličnosti. Zagreb: Školska knjiga.
15. Furlan, I., (1988.), Čovjekov psihički razvoj. Zagreb: Školska knjiga.
16. Halmi, A., (2001.), Metodologija istraživanja u socijalnom radu. Zagreb: Alinea
17. Ilić, M., (1970.), Sociologija kulture i umetnosti, Naučna knjiga, Beograd.
18. Ilić, M., Nikolić, R., Jovanović., B., (2006.), Školska pedagogija,: Učiteljski fakultet., Užice.
19. Jakovljević, N., Vrgoč, D., (1999.), Škola u prirodi: Priručnik za učitelje. Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb.
20. Koludrović, M., Reić-Ercegovac, I., (2010.), Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi. Odgojne znanosti.
21. Kostović-Vranješ, V., Šustić, M., (2004.), Škola u prirodi. Školski vjesnik.
22. Kvriacou, C., (2001.), Temeljna nastavna umijeća. Zagreb: Educa.
23. Luteršek, N., Subotić, Lj., Đorđević, J., (2017.), Škola u prirodi, Smjernice za izradu programa i organizacije škole u prirodi, Podgorica.

24. Mahmutović, A., Mikanović, B., idr.(2010.), Slobodno vrijeme mladih, Fojnica, Štamparija Fojnica
25. Macionis, L., M., Gerber, J., (2011.), Sociology. Toronto: Pearson Canada.
26. Musić, H., Muratović, A., (2010.), Komunikacija u nastavi, Tuzla.
27. Mužić, V., (1977.), Metodologija pedagoškog istraživanja, Svjetlost, Sarajevo
28. Potonjak, N., (1989.), Pedagoška enciklopedija 1 - 2, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. Knjige 1-2, Beograd.
29. Radonjić, S., (2004.), Psihologija učenja, Knjiga prva, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
30. Roth-Čerina, M., (2011.), Uticaj pokreta za odgoj u prirodi na razvoj paviljonske škole. Znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam, Sveučilište u Zagrebu.
31. Suzić, N., (2006.), Uvod u predškolsku pedagogiju i metodiku, Banja Luka: XBS.
32. Šoljan, N., (1976.), Obrazovna tehnologija, Zagreb: Školska knjiga.
33. Tovilović, S., Baucal, A., (2007.), Procena zrelosti za školu., Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
34. Vigotski, L. S., (1996.), Pitanja teorije i istorije psihologije, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
35. White, G., (1977.), Socialisation, London: Longman.

Internet izvori

1. Pravilnik o organizaciji i realizaciji izleta, studijskih posjeta, ekskurzija, kampovanja/logorovanja, društveno/korisnog rada, škole u prirodi i drugih oblika odgojno – obrazovnog rada u osnovnoj i srednjoj školi;
<https://mon.ks.gov.ba/content/pravilnik-o-organizaciji-i-realizaciji-izleta-studijskih-posjeta-ekskurzija-kampovanjalogoro>
2. Sandra Smajić (psiholog), Razvoj djeteta kroz igru,
<http://www.cvarkuca.hr/preporuka/poticanje-zdravog-psihofizickog-razvoja-djece-kroz-igru/>, 10.08.2019

PRILOZI

Anketni upitnik za za nastavnike / profesore razredne nastave

Didaktičko - metodičke specifičnosti Škole u prirodi - anketa za nastavnike / profesore razredne nastave

Poštovane / i,

molim Vas da popunite anketu koju realiziram u svrhu istraživanja za potrebe pisanja svog završnog magistarskog rada, a rezultati će biti iskorišteni isključivo u navedenu svrhu.

Učešće u istraživanju je dobrovoljno i anonimno. Molim Vas da ne preskočite niti jedno pitanje.

Unaprijed zahvalna,

Adisa Rustemović

1. Koliko puta ste do sada, u toku svoje profesionalne karijere, realizirali Školu u prirodi?
  - Jedan put
  - Dva puta
  - Tri i više puta
2. Opišite ukratko proces planiranja, pripremanja i programiranja rada Škole u prirodi
3. Koji su najveći izazovi u realizaciji nastave Škole u prirodi?
4. Prilikom boravka u Školi u prirodi, većina učenika:
  - Osjeća se sretno i zadovoljno
  - Osjeća nelagodu zbog razdvojenosti od roditeljaž
  - Ostalo
5. U odnosu na Vaše iskustvo, pohađaju li Školu u prirodi sva djeca ili materijalna situacija nekih učenika to ne dozvoljava?
  - Školu u prirodi pohađaju sva djeca
  - Materijalna situacija nekih učenika to ne dozvoljava

6. Koji faktor izaziva najveće nezadovoljstvo koje osjećate kada je u pitanju realizacija Škole u prirodi?
7. Šta biste voljeli razviti kao dodatnu kompetenciju za kvalitetniju realizaciju Škole u prirodi?
8. Smatrate li da su učenici rasterećeniji u Školi u prirodi u odnosu na školu u učionici?
  - Da
  - Ne
  - Ostalo
9. Kako doživljavate vlastito opterećenje kada realizirate nastavu u Školi u prirodi naspram nastave u učionici?
  - Manje sam opterećen/a izvođenjem nastave u Školi u prirodi
  - Manje sam opterećen/a izvođenjem nastave u učionici
10. Primjenjuju li učenici znanja i vještine stečene u Školi u prirodi češće nego one stečene na učionički način rada?
  - Da
  - Ne
  - Ostalo
11. Koja je najveća promjena koju primjećujete kod Vaših učenika nakon realizirane Škole u prirodi?
12. Po Vašem mišljenju, od kojih faktora najviše zavisi ostvarivost ciljeva Škole u prirodi
  - Kompetentnosti učitelja/profesora razredne nastave
  - Organizacije agencija koje vode djecu
  - Kreativnosti animatora
  - Materijalne situacije učenika
  - Pogodnosti mjesta u kome se realizuje Škola u prirodi
13. Koje metode i oblike rada koristite u Školi u prirodi?
14. Šta bi Školu u prirodi učinilo učinkovitijom?
15. Na koje načine ocjenjujete postignuća učenika u Školi u prirodi?
16. Na koje načine evaluirate cjelokupnu Školu u prirodi? Ko sve učestvuje u takvom osvrtu?

Najljepše hvala za izdvojeno vrijeme!

Protokol za polustrukturirani intervju sa pedagozima

1. Koja je uloga pedagoga u pripremi i programiranju rada škole u prirodi?
2. Na koji način pomažete u realizaciji škole u prirodi?
3. Posjeduju li naše škole infrastrukturu za izvođenje ovakve nastave?
4. Šta biste naveli kao prednosti škole u prirodi?
5. Koje su, prema Vašem mišljenju, prepreke u realizaciji škole u prirodi?
6. Šta bi bili pozitivni a šta negativni efekti po djecu?
7. Na koji način se u Vašoj školi radi evaluacija ostvarenih rezultata u školi u prirodi i ko učestvuje u toj evaluaciji?
8. Pohađaju li školu u prirodi sva djeca ili materijalna situacija nekih učenika to ne dozvoljava?
9. Na koji način se organizira kontinuirani rad za učenike koji ne idu u školu u prirodi?
10. Smatrate li da je važno još nešto istaknuti u vezi ove teme?